ЛІТОПИС
червоної калини

1932

ЧЕРВЕНЬ

м. Бутович.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата . . . . . . 13·— зол.
Піврічна » . . . . . . 7·— »
Чвертьрічна » . . . . . . 3·50 »
Для членів »Червоної Калини« чвертьрічно . . . . 3·— »
Ціна поодинокого числа . . . 1·20 »
В Румунії: річна передплата . 360 леїв піврічна 190 л., чвертьр. 100 л.
Для інших країв 2 $ річно.

За кордоном приймають передплату на »Літопис Червоної Калини« та впис членів: **В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121 / В Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.**

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, ПІДВАЛЛЯ 7/III. **Конто П. К. О. ч. 410.185.**

КУПУЙТЕ
ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Ціна для нечленів / членів

Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин, 320 стор. і 16 ілюстрацій . . . . 8 зл. 4 зл.

Федір Дудко: **Глум.** Оповідання, ст. 52

Д. Дорошенко: **Мої спомини про недавнє минуле.** Частина I.-IV. . . . 8·40 « 4·20 «

Богдан Лепкий: **Слота.** Поезії . . . . 90 « 45 «

От так собі. Мініятури стор. 129 . 1·50 « 75 «

М. Дольницький — Божик - Кузьмів: **Між молотом і ковалом.** Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 . . 1·50 « 75 «

Ст. Левинський: **Від Везувія до пісків Сагари.** Сторін 84 . . . . . . 3·25 « 1·70 «

Халіда Едіб: **В огні.** Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 . . 4·50 « 2·25 «

Василь Софронів: **Грішник.** Нариси. Сторін 104 . . . . 1·50 « 75 «

Микола Голубець: **Львів.** Сторін 179 3·— « 1·50 »

А. Вільшенко: **Життя і пригоди Цяпки Скоропада.** Сторін 267 . . . . 4·50 « 2·25 «

Роман Купчинський:
I. **Курилася доріженька.** Стор. 208 4·— « 2·— «
II. **Перед навалою.** Сторін 192 . . 4·— « 2·— «

Федір Дудко:
I. **Чорторий.** Сторін 192 . . . . 3·50 « 1·75 «
II. **Квіти і кров.** Сторін 192 . . . . 4·— « 2·— «
III. **На Згарищах** . . . . 4·— « 2·— «

Ген. Всеволод Петрів: **Спомини з часів укр. революції.** I—IV. Част. по зол. 3·50 « 1·75 »
Ч. IV. . . . . 3·— « 1·50 «

Юра Шкрумеляк: **Чета крилатих.** Сензаційна повість, 17 аркушів друку . . . . 5·— « 2·50 «

Др. Степан Шухевич: **Спомини.** (Причинки до історії УГА. на підставі записок та власних переживань)
I—V. Частина . . . . по зол. 4·— « 2·— «

Богдан Лепкий: **Зірка,** пов. з повоєнного життя . . . . 4·—зл. 2·—зл.

Володимир Лопушанський: **Перемога** — повість з визвольної війни.
I і II. Частина . . . . . по зол. 3·— « 1·50 «

Максим Брилинський: **Хресний вогонь.** Воєнні нариси . . . . . . 3·50 « 1·75 «

Т. Г. Масарик: **Світова революція,** т. I. 13·50 « 6·75 «
т. II. . . . . 8·— « 4.— «

Др. Ст. Шухевич: **Видиш брате мій** (8 місяців серед УСС-ів) . . . . . . 4·50 « 2·25 «

Др. Ганс Кох: **Договір з Денікіном** 1·80 « 0·90 «

М. Галаган: **З моїх Споминів**
I, II. і III. Частина . . . . по зол. 4·— « 2·— «
IV. Частина . . . . 6·— « 3·— «

Микола Матіїв-Мельник: **На чорній дорозі** (новелі) . . . . 3·50 « 1·75 «

Богдан Лепкий: **Вадим,** повість з княжих часів . . . . 4·50 2·25 «

А. Чайківський: **Чорні Рядки.** Спомини . . . . . 3·— « 1·50 «

Олена Степанівна: **На передодні великих подій** . . . . 2·— « 1.— «

І. Максимчук: **Кожухів** — доля старшин УГА, вивезених до Архангельська і на Сол. Острови . . . . 2.80 » 1 40 «

А. Крезуб: **Партизани** — спомини з життя повстанців — ч. I. і II. по 4·— « 2·— «

М. Костів: **Джін-Ґіс-Хан гряде.** . . 3·— « 1·50 «

О. Бабій: **Перші стежі,** повість . . 6·— « 3·— «

Е. Чикаленко: **Щоденник** . . . . 14·— « 7·— «

Віталій Юрченко: **Шляхами на Соловки** 5· « 2·50 «
„ „ **Пекло на землі** . 5·— « 2·50 «
„ „ **З Соловецького пекла на волю** . . . . 65·0 « 3·25 «

Ілько Калічак: **Записки четаря** . . 2·80 « 1·40 «

Віктор Приходько: **Під Сонцем Поділля** 6·— « 3·— «

Др. Кость Левицький: **Великий Зрив** 6·— « 3·— «

Володимир Леонтович: **Хроніка Гречок** . . . . 3·50 « 1·75 «

Ілько Борщак: **Великий Мазепинець** 7·— « 3·50 «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, ПІДВАЛЛЯ 7/III

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
IV. Річник

ЧИСЛО 6 * ЧЕРВЕНЬ * 1932

В ЗЕЛЕНІ СВЯТА

Могили стрільців поляглих у листопадових боях на личаківськім цвинтарі у Львові.
(Напереді могила чет. Ліськевича).

Перед Зеленими Святами

(З кругів Т-ва Охорони Воєнних Могил у Львові).

Кожного року в Зелені Свята святкує українське громадянство память поляглих. Спільна молитва на могилках переносить учасників цього Свята думками в минуле а глибока пошана для тіней незабутніх синів батьківщини, вільна від гучних закликів та реклями, сповнює серця кожного не лише жалем і сумом, але й гордістю.

Слідкуючи за працею ініціяторів цих обходів, себто товариств до цього покликаних, переконуємося, що від 1930 року вони переважно обмежуються на самім обході та упорядкуванні — неначеб ad hoc — могил своєї місцевости.

Тимчасом по нинішний день не маємо повної жалібної книги українських поляглих. Вправді появились два томи, видані Українським Тов. опіки над інвалідами, а Т-во Охорони Воєнних Могил у Львові має у себе около 1.600 зареєстрованих поляглих у визвольній війні. Таким робом зібраних даних далеко не можна уважати повними, бо у краю є ще багато розкинених могил, щодо яких невідомо, хто в них похований та скілько їх. Багато могил знесено внаслідок переведеної комасації розкинених могилок по полях та при дорогах, як запущених і забутих, а скільки таких могил лежить серед поля ще й нині, годі сказати.

Тому першим завданням до цього покликаних товариств є подбати, щоби ті могили не тільки не пішли в забуття, але навпаки: щоб увесь зібраний про них матеріяль, відповідно упорядкований, послужив тревалою памяткою до історії наших визвольних змагань.

Не маємо теж майже ніяких статистичних даних про жертви, що їх понесла Галицька Земля у великій світовій війні. Недалекий час, а вже навіть при великих зусиллях годі буде зібрати дані про поляглих з того часу. Нехай-жеж завданням філії Тов. Охорони Воєнних Могих, а де їх нема — місцевих суспільно-культурних установ, буде зібрати поіменні виказа поляглих у даній громаді окремо у визвольній, а окремо у світовій війні.

Відповідні вказівки і формулярі повинно доставити Матірне Т-во Охорони Воєнних Могил у Львові.

Обі справи легкі до виконання, не вимагають майже ніяких грошевих видатків, лише доброї волі до осягнення гарної і вдячної цілі.

Загально відомо, що між нашими суспільними працівниками є немало ріжних проєктів на памятники поляглим, ба істнують навіть готові памятники чи зібрана на ту ціль готівка. Неприязні обставини та всякі формальности у звязку з одержанням дозволу на построєння воєнних памятників, а то й непевність, чи построєний памятник довго удержиться неушкоджений, здержує ініціяторів у реалізації їх гарних замислів. А тимчасом справді крайна пора призадуматись громадам, які ще не вспіли укріпити своїх воєнних памяток, над їх тревалим закріпленням. Громади, які можуть собі на це позволити, повинні старатись у Воєвідстві через своє Староство про дозвіл збудувати памятник чи каплицю (на будову якої вистарчає дозвіл церковної влади, якщо ґрунт церковний). Менш засібні громади повинні вмуровувати принайменше пропамятні таблиці зі списом своїх поляглих у місцевій церкві.

Построєння тревалих і величних памятників на горі Маківці, Лисоні, в Посухові, Семиківцях і т. д. повинно стати амбіцією й обовязком у першу чергу бувших У. С. С. З кожного такого памятника, каплиці — хреста чи памяткової таблиці требаби виготовити добру світлину та передати її щонайменше у 2-ох відбитках Т-ву. Охорони Воєнних Могил у Львові в цілі зложення в альбом і передання до Музею.

Зелено-святочний обхід нехай пригадає всім рухливішим українським, а спеціяльно філіям Т-ва Охорони Воєнних Могил, яких маємо нині 31, що праця їх далеко ще не скінчена. За всякими інформаціями і вказівками треба звертатися до Т-ва Охорони Воєнних Могил у Львові, вул. Словацького 14 (з листами Земельного Банку Гіпотечного).

О. Карпінський.

Незнаний гріб.

Хмаринки білі на синьому блакиті —
Між ними десь повис високо яструб.
Не шевелить вітрець; Утишились збіжжа —
Лише часом цьвіркун відізветься у житі.
Задумчиво довкола. Тишина.
Мовчить і ліс — воєнний зруб:
Де кров лилась, де лютились бої,
Гущак поріс. В прогалині незнаний гріб героя,
Над ним схилився самітний дуб.
„Спіть, хлопці, спіть“......

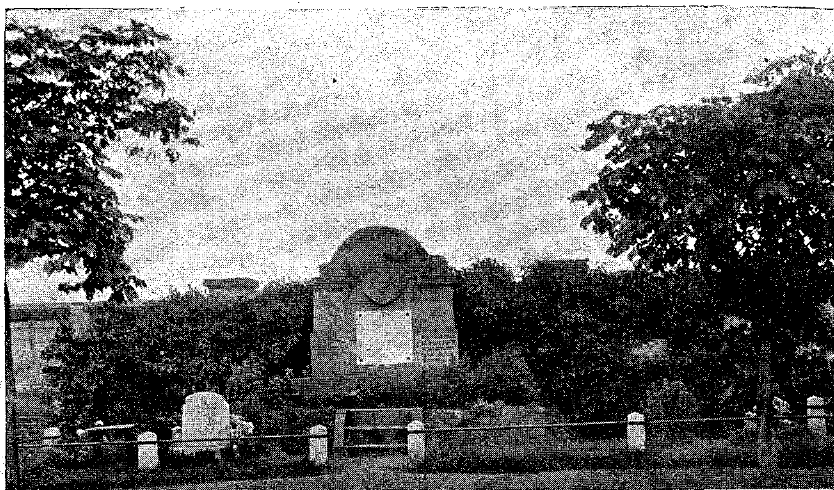
Л. Л.

В память героїв.

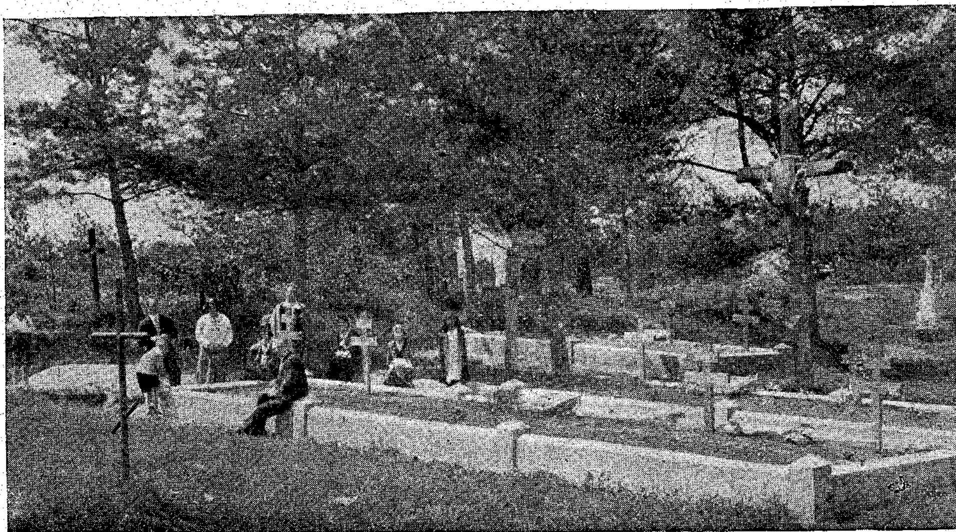
Подав: *Михайло Островерха.*

Літом у 1931 році, перебуваючи коротким побутом у старому італійському місті Равенна, мав я нагоду бачити там скромний, тихий і гарний парк-город присвячений вшануванню памяти погибших героїв у боротьбі за Італію, від часів Дж. Маццінія — 1831 р. — по сьогодня. Всі погибші герої громадяни міста Равенни.

Заразже безпосередно за містом стоїть вповитий тишиною парк. З дороги кількома східцями сходиться до цього парку. Головні його доріжки дбайливо рівненько прочищені, пісочком висипані. Обабіч ростуть високі, старі і молоді стрункі туї. Всі — розсаджені у рівній віддалі від себе. Але зауважуєте, що біля кожної туї стремить із землі середньої висоти рівно витесаний дручок, а на ньому табличка. Приступаєте ближче й читаєте на табличці: Імя і прізвище, родився тоді то й там, погиб у бою тоді то і там. Зацікавлений прочитую кільканадцять оцих написів на табличках. І в міру читання мої груди виповняються зворушенням: народ, що отак любить своїх героїв, які згинули за батьківщину, й цю любов передає грядучим поколінням, — такий народ зуміє і в будучности станути в своїй обороні.

Памятник на могилах 153 вояків УГА в Берні на Моравах, поставлений „Товариством Охорони Воєн. Могил“.

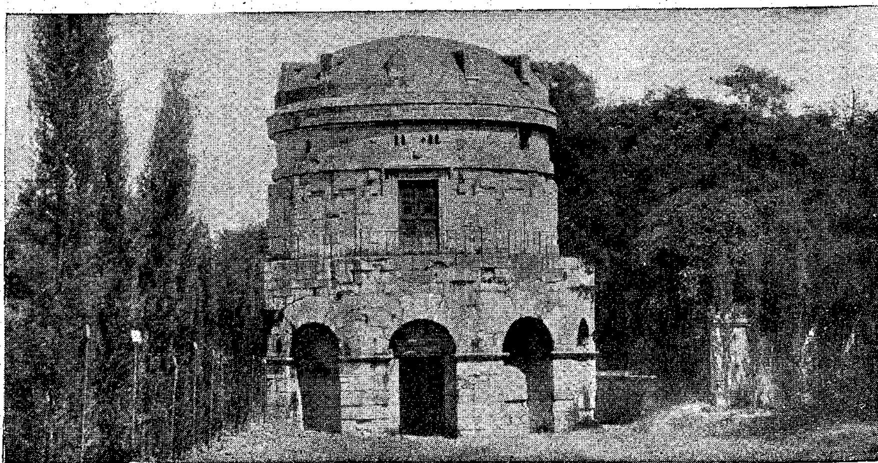
Могили українських вояків на цвинтарі в Раві Руській.

Спостерігаю, що по городі вештаються жінки, дівчата, а то й підростки. Кожне з них то зриває зівялі в літній посусі листки квітів на квітнику, що маленьким килимом стелиться біля кожної туї, то підливає цей квітник, то молоду ще тую, то просто сидить собі на лавочці біля своєї туї. Кожна туя присвячена одному героєві. Її доглядає мати, жінка, сестра, та й дальша родина героя.

І прийшли мені на думку наші боєвища, і ті — що полягли на них.

Сонце, хилючись до заходу, пражило. Іноді війнув свіжий вітрець від моря й туї хитали своїми високими верхами. В повітрі пахла їхня густа зелень, у якій чувся посмак вічности!..

А в долині в парку, при кінці головної доріжки, стояв мов символ мавзолей імператора Теодорика.

Парк туй і мавзолей імператора Теодорика в Равенні.

З останніх днів боротьби

Написав: *Борис Монкевич*

Осінь пропамятного 1920 року була надзвичайно гарна. В день гріло сонце, в ночі маленькі приморозки. Для військових ділань це було на руку, але якраз наніщо не придалася нам ця погода, бо на цілому фронті було замирення. Це замирення тяжіло усім на душі, бо було часом прогайнованих можливостей.

Правда, цей мент був використаний для мобілізації, але тих мобілізованих не було в що одягнути і чим озброїти. В повітрі відчувалася якась зміна, передчуття якоїсь катастрофи. Та ніхто не приймав цього так близько до серця, бо цеж не перша катастрофа, було їх стільки. Але ніхто не сподівався, що ця катастрофа буде останньою.

Люди, наче хотіли надолужити змарнований час в безперервних боях, стражданнях і злиднях, відпочивали, бавились. В запіллі відбувалися вечірки, вистави, приняття.

8-ого листопада 1920 року я виїхав з Камянця Подільського до Могилева. Там стояв Штаб 1-ої Кулеметної дивізії, якою керував ґенерал Бурківський, а в якого я був персональним адютантом[1]). Це була молода дивізія зформована в місяці серпні з запасових бриґад і я перший раз їхав до неї. Дивізійне авто мчалося старою знайомою шосовою дорогою на Дунаївці, Муровані Курилівці, Яришів — історичним шляхом 3-ої Залізної дивізії. Під Яришовим зустрів ґенерала Удовиченка з адютантом, які новеньким блискучим автом прямували до Ялтушкова на військову нараду.

„Відкіля це авто взялося в 3-ої дивізії? Мабуть виміняли в Румунів на цукор", подумав собі.

Минули кітловину Яришова, промайнули коло знаменитих своїм злодійством і большевизмом сіл Серебрії та Немії і вїхали до Могилева, що ніби плюскався в Дністровій воді. Було це 9-го листопада.

Ґенерала не застав, поїхав на нараду до Ялтушкова, де мали бути Головний Отаман, Командарм і усі команданти дивізій.

Якесь дивне передчуття, якісь неспокій огортав душу. Наш аліянс з польською державою закінчився. Відомо, що на далі ми повинні будемо провадити боротьбу самі. Невелика армія на обмеженій території кількох повітів, проти потужного кольоса, якими були на той час большевики. Траґічність цього освідомлював собі кожний, але живуча надія, певна вже вироблена психіка вояка і загартованість духа становила ті його цінности, які не могли зломати, ані зневірити його в дальшій боротьбі. Це відчувалося у всьому. І в спокійній праці Штабу дивізії, в безпечних і веселих обличчах старшин та козаків і в цілій атмосфері військового бойового життя.

Я пішов запізнатися зі Штабом нашої дивізії, що займав окремий будинок в місті. Виявилося, що Штаб 3-ої дивізії теж стояв в Могилеві. В Штабі зустрів, по перше, своїх товаришів по зброї поручника Володимира Подоляка[2]), що був начальником звязку Штабу дивізії і хорунжого Євтухова, що був помічником начальника оперативного відділу. Вони мене запізнали з цілим складом Штабу.

Начальник Штабу полковник Мазюкевич, високий, лагідної вдачі, статечний працьовитий старшина, робив дуже приємне враження і як видно в Штабі його любили. Начальник оперативного відділу полковник Радченко[1]), флеґматичний, витриманий, якнайкраще гармонізував до Начальника Штабу.

Полковник Мазуренко, помічник Начдіва, якого я знав ще з Одеси, де він був командантом одного з запасних полків російської армії, як видно, домінуючої ролі в дивізії не грав.

В той час, як я розмовляв з товаришами, раптом до Штабу війшов незнаний мені полковник. Випростований хід і військова виправка, рішучі і різкі рухи, характерне облична і прямий сталевий погляд свідчили про кольосальну силу волі та енерґії цієї людини. Мова виразна, наказуюча, тон підвищений, нелюбячий заперечень. Усі молодші старшини зірвалися на його прихід і скваппиво відповідали на його запитання.

„Хто це такий"? спитав я, коли полковник вийшов.

„Полковник Пузицький, заступник команданта дивізії".

І пригадався мені один хорунжий Дробцюн, який утік в березні місяці 1919 року з Північного фронту з 17-ої дивізії, якою командував полковник Пузицький. Він тоді мені розказував про ту залізну дисципліну, яка була запроваджена в 17-й дивізії, про ті суворі вимоги, які ставив командант до кожного старшини дивізії, про його безстрашність і рішучість в поступованні, про тяжкі бої в районі Коростеня, яких промотором був сам Комдів. Хорунжий Дробцюн не витримав цього режиму і утік з частини. Дезерції в той час, такі типи, не встидалися, та й її не карано, а в запіллі сиділа два рази більша армія, як на фронті. Та мене зацікавила та здивувала постать такого рідкого на той час команданта. Богатий досвідом сумної дійсности отаманських формувань, для мене дивним було чути про істнування такого команданта і такої дивізії в молодій Північній армії, в найгострішій час упадку старшинського авторитету і військової дисципліни. Тому постать полковника Пузицького тепер мене дуже зацікавила.

Вечером приїхав ґенерал Бурківський з військової наради і дуже втішився не так моїм приїздом, як тим, що я привіз йому авто, яке направлялося в Камянецьких майстернях.

Мене цікавив вислід наради в Ялтушкові. Ґенерал на моє запитання тільки відповів: „11-го наступаємо".

Всі прийняли цю постанову з великою радістю, бо ждати у моря погоди було самогубством для нашої армії.

Вечером поїхали ми з ґенералом на вечірку, улаштовану місцевим українським жіноцтвом на користь Червоного Хреста.

Саля місцевого клюбу була переповнена, переважали військові мундури. Лиця безпечні, веселі.

---

[1]) Ґенерал Бурківський прийняв Кулеметну дивізію в початках жовтня, а до того був командантом бриґади в 3-ій Залізній дивізії, а останньо помічником ґенерала Удовиченка.

[2]) Поручник Подоляк помер 27 грудня 1931 р. в м. Слонімі на Виленщині, після траґічного випадку.

[1]) Полковник Радченко помер в 1922. від траґічного випадку на роботах на Виленщині.

Вечір почався „безсмертним“ водевілем „Бувальщина“, а закінчився танцями пізно вночі.

День 10-го листопада був днем напруженого приготовання до завтрішнього наступу. На цілому фронті від Дністра і до Летичева наша армія мала перейти в рішучий і загальний наступ.

З самого ранку Штаб опрацьовував оперативний наказ по дивізії.

Дивізія складалася з 2-х кулеметних бриґад, гарматньої бриґади і технічного куріня.

Кожня бриґада мала по два курені, а курінь складався з двох кулеметних сотень та одної пішої. При кожній бриґаді було по одній кінній сотні.

Всього приблизно в складі дивізії було до 800 баґнетів, 80 кулеметів, 200 шабель і 6 гармат.

Старшинський і підстаршинський склад дивізії це, в переважности, старі і досвідчені вояки.

Козацький склад — мобілізовані, погано омундуровані та заосмотрені.

День 11-го листопада повинен був бути днем кардинальної зміни в дотихчасовому положенні, але події наступні не оправдали наших сподівань.

1-ша Кулеметна дивізія під кермуванням ґен. Бурківського входила до правої ґрупи військ ґен. Удовиченка і з початку листопада 1920 р. займала позиції на схід від м. Могилева (верстов 20) на лінії сіл: Михайлівка, Буша, Мервинці, Букатинка і Вили, упираючись правим крилом в річку Дністер.

На підставі оперативного наказу по 1 Кулеметній дивізії з 10-го листопада 1920 року ч. 27, Армія У. Н. Р., згідно з тим, як було вирішено на військовій нараді під головуванням Головного Отамана в м. Ялтушкові 9-го листопада, о 7 год. ранку 11-го тогож місяця переходить на всьому фронті в рішучий наступ. 1-ша Кулеметна дивізія мала розпочати наступ. Правим бойовим відтинком, який складався з 1-ої пішої Кулеметної бриґади, двох батерій і кінної сотні, керував полковник Пузицький; лівим бойовим відтинком, в складі 2-ої пішої Кулеметної бриґади, та решти батерій гарматної бриґади, керував ґенерал Бурківський[1]). В його ж розпорядженні знаходився, як дивізійна резерва, технічний курінь.

Про наслідки військової наради в Ялтушкові ворог був добре поінформований, бо 10 листопада він попереджує нас і сам переходить в наступ. О 14-ій годині дня 10-листопада на відтинок 2-ої Кулеметної бриґади ворог повів наступ рідкими лавами при підтримці кулеметів на тачанках, з котрих безпосереднє стріляли кулемети. Спочатку це приняли за зміцнену ворожу розвідку. Нашим вогнем ворожі лави відбито. Через деякий час ворог знов поновив свій наступ збільшеними силами. Завязався бій з обох боків. Ворог намагався посуватися вперед, але його намір розбивався о наш сильний вогонь. В деяких місцях наші частини переходили в контр-атаку, захоплюючи полонених.

Остаточно зясувалося, що ворог провадить не розвідку, а наступ, бо лівіще, власне з боку 3-ої Залізної дивізії, було чути гарматну стрілянину.

Большевики, замирені на цілому фронті з Поляками, цілий час перекидали свої резерви з півночі на наш фронт, про що було відомо нашому Вищому Командуванню і як видно ворог був дуже добре поінформований про всі наші заміри наступного характеру, бо рівно на 24 години попередив наш наступ, чим примусив нас до оборони, замість наступу.

Головний удар ворога був скерований в стик між 3-ою і 1-ою Кулеметною дивізіями на відтинку 7-ої пішої бриґади. Удар був сильний і несподіваний. Передова лінія застав 3-ої дивізії, які тримав 3-ій кінний полк осаула Фролова, була зметена і ворог розбивши піші частини 7-ої бриґади, широким клином врізався в запілля нашого фронту, загрожуючи тилам 1-ої Кулеметної дивізії.

О год. 15-16 ворог великими силами навалюється на позицію 2-го куріня, проти 1-го куріня зайняв горби і провадив бій. 2-й курінь хоробро затримує ворога і нарешті переходить в контр-атаку і відкидає ворога. Але ворог кидає свіжі сили в обхід лівого крила і в прорив поміж 1-ою і 2-ою бриґадами, що мав до трьох верств завдовжки, і примушує 2-й курінь відійти в вихідне положення.

Відтягнувши назад ліве крило майже під простим кутом, 2-й курінь продовжує вести бій, при чому в цьому бою беруть участь місцеві селяни із сіл Мервинці та Іванівка. Бій продовжується до темної ночі. Звязку поміж бриґадами вже не було і поновити його не вдалося. Набоїв як рушничих так і гарматніх була дуже обмежена кількість.

Біля 20-21-ої год. вечора Штаб 1-ої бриґади запитався по телефону Штаб дивізії, який знаходився в м. Могилеві, про загальне становище на фронті правої ґрупи і чи є які відомости про місце знаходження 2-ої бриґади. Біля телефону був ґен. Бурківський і Начальник штабу полковник Мазюкевич, котрі повідомили полк. Пузицького про те, що 3-тя дивізія о 16 год. відійшла в напрямку на Озаринці, одночасно відійшла і 2-га Кулеметна бриґада на с. Воєводчинці, 1-й бриґаді, аби не була одрізаною, наказувалося відійти негайно на село Броницю.

Треба зазначити, що від полудня звязок з 1-ою бриґадою був перерваний і в Штабі дивізії рахували її за знищену. Але присутність при бриґаді полковника Пузицького давала надію, що він її виведе з ворожого окруження і приєднається з нею до решти частин дивізії. Тому велика радість була в штабі, коли вже пізно вечером звязок з бриґадою відновився.

Полковник Пузицький наказав правому бойовому відтинкові дивізії залишити свої позиції і зібратися в східній околиці с. Яруги. Одночасно наказано по телефону комадантові обозу, що знаходився в Брониці, пересунутися з обозом до м. Могилева, де зголоситися до Штабу дивізії.

Коли місцеве селянство довідалося, що частини дивізії залишають позиції і мають замір відходити назад, то склало делеґацію до полк. Пузицького, яка стала просити його не відходити з військом, запевнюючи, що селянство готове разом з військом боронити позиції до останнього чоловіка. І дійсно селянство ставилося цілий час дуже прихильно до війська, допомагало чим тільки могло, до теплого одягу й харчів включно, а молодь зі зброєю в руках билася з ворогом.

Пізно в ночі з 10 на 11 листопада, 1-ша Кулеметна бриґада з артилерією і кінною сотнею прибула до с. Брониці.

Комадант Технічного куріня сот. Пилипенко-Пилипчак доклав полк. Пузицькому, що звязку зі Штабом дивізії нема ще з 11-ої години вечора 10-го листопада, що з цього приводу треба рахувати, що Штабу в Могилеві немає. Можливо, що м. Могилів зайняте

[1]) Ґенерал Олександер Бурківський згинув в 1921 році при таємних обставинах вже на еміґрації.

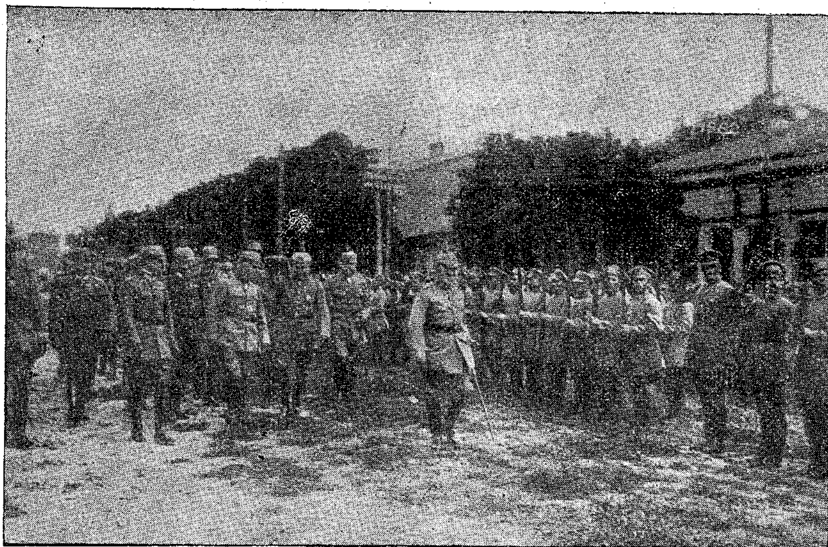
ворогом. Але перед зняттям телефонічного апарату, ґен. Бурківський передав розпорядження, аби 1-ша бриґада рухалася на Могилів. 2-га бриґада відходить на с. Рівне. Ворог зайняв с. Озаринці.

Полковник Пузицький вирішує продовжувати дальший рух на м. Могилів, давши військові годину часу на відпочинок.

Похідний рух до Могилева провадився зі всіма засобами охорони.

Вже почало світати, коли частини вступили в місто, де в цей час провадився грабунок склепів, військових складів і т. п., пяними нашими вояками і ріжним збродом. Бриґада повинна була трохи затриматися, щоби навести порядок і зорієнтуватися в ситуації. Тут приєднано до бриґади кілька десятків залишених ріжних підвод, навантажених майном, в переважності цукром Рівнож приєднано і тих вояків, котрі вешталися по місту.

Полковник Пузицький далі продовжує відворот в напрямку на м. Яришів. Принято міри не тільки охорони, але й на той випадок, якби прийшлося вступити в бій з ворогом. Минувши м. Могилів і околиці, частини бриґади витягнулися на польову дорогу. Десь далеко було чути гарматні стріли, а по полю бродили невеличкі ґрупи людей, як піших, так і верхівців, які відбилися від частин.

Перегляд укр. частин (сірожупанців) ґенералом ґр. Кірхбахом у Володимирі Вол. 1918 р.

На чолі кольони рухалася кінна сотня під керуванням старшини Пекарчука. При сотні знаходився і полковник Пузицький. Від сотні були виділені стежі.

Біля 9-ої години ранку полковник Пузицький з кінною сотнею вступив в м. Яришів. Яришів знаходиться в глибокій кітловині. Спуск і підйом до міста дуже круті і тяжкі. Головні сили 1-ої бриґади під керуванням сотника Секрета рухалися поволі і були в 3-4-х верствах від Яришова. В цей час в Яришові знаходилися деякі частини 3-ої дивізії, під керуванням полковника Ольшевського, відділ полковника Гулого-Гуленка, Штаб Кулеметної дивізії і сила ріжних обозів, котрі поступово витягалися з міста по тяжкому і крутому підйому в напрямку на північний захід. Все це відпочивало або бродило без пуття по місту і околицях. В той мент, як полковник Пузицький вступив до помешкання ґенерала Бурківського, з північно-західної околиці Яришова розпочалася рушнична і кулеметна стрілянина. В цей мент біля помешкання ґен. Бурківського зібралися всі начальники частин, перед очима котрих отворилася слідуюча сітуація. Ворог, оточивши Яришів з заходу і відрізавши шлях відвороту, відкрив вогонь по війську, що знаходилося в місті, а також по обозам, котрі вспіли залишити місто і піднімалися в гору по дорозі. В самому місті піднялася паніка, кричали жінки і діти, ховаючись від ворожих стрілів. Погоничі обозових підвод покидали вози і почали тікать в бік Дністра.

Становище було грізне, але вихід треба було знайти. Полковник Пузицький запитав ґен. Бурківського, як найстаршого із присутніх, що він має робити.

„Щож ми тепер можемо робити, відповів ґен. Бурківський, коли ми відрізані і звязку зі Штабом ґрупи немає“. Та полковн. Пузицький не стратив голови.

1-ша бриґада з артилерією ще не підійшла. Але несподівано війшла до Яришова піша сотня 2-ої бриґади під командою відомого бойового сотника Кириці. Не чекаючи підходу 1-ої бриґади, полковник Пузицький видав наказ сотникові Кириці атакувати сотнею ворога, що займав висоти на захід від Яришова. Одночасно з цим, полковник Пузицький стає на чолі кінної сотні і кидається в атаку на ворога, котрий займав шлях відвороту наших військ. Ворожий фронт прорвано і ворог почав утікати в околиці Яришова. Командант кінної сотні старшина Пекарчук зник підчас бою. Замість Пекарчука командантом сотні призначено молодого старшину цієї сотні хорунжого Волощука, хороброго старшину, котрий вмів керувати сотнею.

Розпорошений ворог отримав підсилення і знов почав загрожувати, переходячи в наступ. Полковник Пузицький, не маючи під руками жадної частини, якою міг би підсилити кінну сотню, на протязі кількох хвилин зформував імпровізовану сотню, біля 100 людей, із погоничів, санітарів, фельшерів, старшин і т. п., розсипав в лаву і повів в наступ. В цей час сотня сотника Кириці, атакуючи ворога, почала кричати „слава“. Ворог почав відходити. Окремі його кіннотчики зупинилися і відкривали вогонь із ручних кулеметів. В купі з ворогом брали участь і місцеві большевики, котрих чимало забито і котрих пізнали місцеві селяни.

Відбивши ворога, сотня сотника Кириці і кінна сотня зайняли позиції за Яришовом і вслід за цим полк. Пузицький надіслав до міста хор. Волощука з кількома кіннотчиками докласти всім начальникам, що шлях для дальшого руху вільний. В недовзі почали рухатися обози і якась досить велика кінна частина, виявилося, що це кінний відділ ґенерала Гулого-Гуленка, котрий підїхав до полк. Пузицького, зліз з коня і подякував йому за виратовання з грізної ситуації.

В недовзі повернувся хор. Волощук і доклав, що в Яришові немає ні штабу Кулеметної дивізії ні військових частин взагалі і зокрема 1-ої Бриґади.

Рахуючи, що хор. Волощук неуважно поставився до виконання даного йому наказу, полковник Пузиць-

кий вдруге надіслав хор. Волощука до Яришова з катеґоричним наказом розшукати ґен. Бурківського, полк. Мазюкевича, полк. Ольшевського, сотника Секрета і частини. О 2-ій годині повернувся хор. Волощук і доклав, що в Яришові вже нікого немає, що по наведеним справкам ґенерал Бурківський і всі частини зникли з Яришова і мабуть подалися в бік Дністра іншим шляхом.

О 3-ій годині сотня сотника Кириці, Кінна сотня та імпровізована сотня, прикриваючи обози, рушили на село Ліпчани, розкинуте по березі Дністра.

По прибуттю в згадане село, до речі сказати дуже велике і з населенням явно большевицьким, на березі Дністра скупчилася велика сила обозів ріжних частин і багато вояків, значна кількість котрих по леду перейшла на Румунський берег. Серед цього натовпу кружляли' провокації, що рухатися далі неможливо, бо попереду большевики всіх наших розстрілюють і вкидують в річку.

Обнявши кермування всім тим, що скупчилося по обидвох берегах річки, полковник Пузицький вжив найрішучіших заходів щодо приведення в порядок обозів і частин. Рушничним вогнем примусив повернутись тих вояків, що самочинно перейшли на Румунський беріг, утворив порядок обозів і черґу руху, призначив начальників, котрі своїми головами відповідали за порядок і попередив, що провокатори, хтоб вони не були, за розповсюднювання провокаційних чуток, будуть розстрілювані на місці.

Під вечір всі ці обози і частини вирушили берегом Дністра в дальшу дорогу на захід.

Десь далеко праворуч греміли гармати.

Історія 8 галицької бриґади

(давнішої „Ґрупи Рудки“ або „Ґрупи Гофмана“)

Написав: *Др. Іван Карпинець*

Вступ.

16. червня 1919. р., це є в часі нашої офензиви під проводом ґен. Грекова, поділено 8. самбірську бриґаду полк. Кравса на дві бриґади, осьму й одинадцяту. 8. галицькою бриґадою названо І. ґрупу 8. самбірської бриґади, яка називалася також „ґрупою сотника Гофмана“, а перед польською травневою офензивою також і „ґрупою Рудки“. Інші частини 8. самбірської бриґади переіменовано на 11. галицьку бриґаду, якої командантом став Шльоссер, іменований рівночасно отаманом. Командантом 8. галицької бриґади залишився дотеперішний командант ґрупи, сотник Гофман, якого рівнож іменовано отаманом. Обі бриґади приділено до III. корпусу, якого командантом став полковник Кравс, іменований рівночасно ґенерал-четарем. Ці зміни наступили по здобуттю „ґрупою Гофмана“ мостового причілка Нижнів.

Історія 8. гал. бриґади, а перше „ґрупи Гофмана“, інтересна тим, що ця бриґада, зглядно ґрупа брала безпосередну участь в операціях, які рішали про нашу долю. Таких операцій було дві. Перша — це наша офензива на залізничу лінію Львів - Перемишль, що розпочалася з відтинка й силами „ґрупи Рудки“ („ґрупи Гофмана“), підкріпленими бриґадою УСС., в березні 1919. р. Ця офензива могла завдати смертельний удар польським частинам у Східній Галичині й правдоподібно рішити війну з Поляками на нашу користь, коли-б її удар був звернений на захід, в напрямі Перемишля, як цього хотів ґен. Кравс, а не в східнім напрямі на Городок - Львів, як це зарядив полк. Гриць Коссак, тоді командант III. корпусу, якому підлягала 8. самбірська бриґада, а з нею й „ґрупа Рудки“. — Друга така важна подія — це заняття 8. галицькою бриґадою Києва дня 31. серпня 1919. р. Крім цього 8. гал. бриґада брала участь і в інших боях, що вславили імя Укр. Гал. Армії. Згадати-б хочби здобуття мостового причілка Нижнів (червень 1919. р.), заняття Жмеринки (серпень 1919. р.), бої з більшовиками коло Василькова (серпень 1919. р.), або офензиву на Денікінців під Монастирищем, в напрямі на Гайсин-Умань (жовтень 1919. р.). Безперечно, мала й 8. гал. бриґада ріжні невдачі, що були наслідком так браків і недомагань в її орґанізації, як і похибок в операціях, але на загал — була це одна з ліпших частин УГА.

Моєю задачею є представити орґанізацію 8. галицької бриґади, зглядно „ґрупи Рудки“ („ґрупи Гофмана“) від самих її початків, вказати на світла й тіни цеї орґанізації, подати опис її походів і боїв та передусім застановитися над причинами й наслідками її успіхів і невдач, оскільки це, на основі матеріялів, якими розпоряджаю, буде можливе.

Ядро 8. галицької бриґади творилося в Рудеччині вже в перших днях листопадових передусім завдяки зусиллям її населення. В другій половині січня 1919. р. була вже тут зорґанізована сильна ґрупа, яка боролася з Поляками, опираючися о Рудеччину, аж до 15. травня 1919. р. Коли в червні переіменовано ґрупу на бриґаду, то в її орґанізації не зайшли властиво майже ніякі зміни. Тому мусимо дещо зазнайомитися з територією Рудеччини, з її населенням та зі способом, в який повстали тут перші військові частини, бо це все тісно зі собою вяжеться; нова надбудова спочивала на підвалинах, заложених в перших днях зриву руками Рудеччан.

Рудеччина в хвилі розпаду Австрії*)

Малий рудецький повіт о поверхні 703 km^2 лежить менше-більше в середині території поміж Львовом,

*) Цей опис на основі: 1) Карт Військово-Ґеоґрафічного Інституту у Відні а саме в поділці 1 : 200.000 секція 41^0 50^0 Sambor; в поділці 1 : 75.000 секція 7, XXIX. (4.171) Rudki u. Komarno; 2) публікацій: а) „Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden u. Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. XII. 1910...“ виданої Центральною Статист. Комісією у Відні в 1915. р.; б) Skorowidz miejscowości Rzczltej Polskiej...“ зладжений на основі перепису населення з 30. IX. 1921. р. і інших жерел, виданий Головним Статист. Урядом Польщі; львівське воєвідство в XIII. томі, виданім у Варшаві в 1924. р.; 3) власних спостережень автора.

Перемишлем і Дрогобичем. Зі заходу й північного заходу притикає до нього мостиський повіт, який сусідує з перемиським, з півночи городецький повіт, з північного сходу полуднева часть львівського, зі сходу північний скравок жидачівського повіту, з полудня дрогобицький і самбірський. Так то рудецький повіт до певної міри лучить зі собою майже всі важніші осередки середущої Галичини. Полуднева частина цього повіту обнимає часть болот на правім березі Дністра; східна часть обнимає також і болота над долішним бігом Верешиці, яка творить коло Комарна два стави. Терен повіту, за винятком згаданих болот над Дністром і Верешицею, є переважно легко горбкуватий (горби доходять понад 300 м. н. п. м.) Через північно-західну часть повіту перепливає з малими допливами мала річка Вишня, яка впадає до Сяну. Східну часть перепливає з маленькими допливами, як вже згадано, Верешиця. В полудново-західнім куті повіту впадає до Дністра Стривигор (Стрвяж); обі ці ріки, як також і маленький доплив Стривігора, Болозівка, є тут дещо урегульовані.

Лісів в повіті зовсім мало; є їх тільки трохи в північно-західнім куті, дальше трохи понад Дністром і Стривігором, дещо на лівім боці Верешиці та коло Рудок. Поміж цими лісами тягнеться зі заходу на схід і північний схід значно більший простір цілком безлісний.

Стан повіту з огляду на комунікаційні шляхи представлявся (і представляється ще й тепер) так: з північного сходу на полудневий захід переходить через повіт, на просторі понад 30 km, односторова залізниця Львів-Самбір; вона має тут 6 перестанків і стацій і ділить повіт майже на дві рівні части: північно-західну й полудново-східну. П рестанки й стації, йдучи в напрямі зі Самбора до Львова, є слідуючі: Конюшки Семянівські, **Хлопчиці**, **Рудки**, Коропуж, **Комарно-Бучали** й Поріче Задвірне (стації підчеркнені). Стації мають рампи до ладування тягарів. Стація Рудки віддалена від Львова 51 km, від Самбора 27 km. Стація Комарно-Бучали лежить майже посередині між Львовом та Самбором*). Більші мости на цій залізниці є тільки в рудецькім повіті а саме: на Стривігорі коло стації Хлопчиці й на Верешиці коло перестанку Поріче Задвірне. Крім цього є ще досить великий міст коло стації в Рудках на річці Вишні. Ця залізниця перед розпадом Австрії функціонувала добре, хоч деякі її обєкти, як прим. стаційний будинок в Рудках, ще не цілком були зремонтовані. (Стаційний будинок в Рудках спалили Москалі при відвороті в 1915. р.; австрійські війська направили його тільки провізорично).

Зі Самбора до Львова йде поруч з залізницею, тільки з меншим або більшим відхиленням від неї, добрий „цісарський" гостинець. Він перехрещується, вже на території городецького повіту, але близько рудецького, з добрим гостинцем, що йде з Городка до Комарна. Гостинець Львів-Самбір має в Рудеччині більший міст на Стривігорі в Конюшках Семянівських; значно менший має в Рудках на Вишні. Крім цього гостинця є ще кілька кільометрів повітового гостинця з Рудок в північно-західнім напрямі до с. Орхович (вже в мостиськім повіті), звідки вже легко дістатися до Судової Вишні. Ця дорога має одинокий міст на Вишенці в самих Рудках. З Рудок на схід іде досить добре удержувана дорога до Комарна, а звідси дальше в східний кут повіту; звідси можна дістатися до Миколаєва над Дністром. З Рудок на схід іде можлива дорога до с. Райтарович в північно-західній части самбірського повіту, якою можна дістатися до місточок Крукеничі й Гусаків в полудневій части мостиського повіту; з Гусакова можна дістатися в Перемищину. Є ще друга дорога з Рудок в північно-західнім напрямі на Мокряни Великі (в Мостищині), якою можна дістатися до Мостиськ. З Конюшок Семянівських, через які переходить гостинець Львів-Самбір, провадить одинока добра дорога через наддністрянські болота в північно-східну часть самбірського повіту а звідси в Дрогобиччину. Ця дорога має один більший міст на Дністрі. Цей, як і всі інші мости на гостинцях і дорогах Рудеччини є деревляний; мости на залізничім шляху є залізні. Крім згаданих артерій комунікаційних є ще тут і там більші й менші відтинки ліпших чи гірших доріг, що лучать села повіту з цими артеріями. Центром комунікації на території повіту є повіт. місточко — Рудки.

Під адміністраційним оглядом ділився повіт на громади й двірські простори. На основі даних переписів населення з 1910. і 1921. років, було громад 70 а саме: 68 сільських і 2 міські (місточко Рудки й місто Комарно). Скількість двірських просторів в тім самім часі не була стала. В 1910. р. було їх 60. З цього числа припадало на комарнянський судовий повіт, який мав 32 громади — 32 простори, а на рудецький судовий повіт, який мав 38 громад — 28 просторів. Отже тільки 10 сіл властивої Рудеччини не мало тоді фільварків, а саме: Болозва Дільна, Кнігиничі, Колбаєвичі, Костільники, Кропильники, Купновичі Старі, Купновичі Нові (Neukupnowitz), Ніговичі, Романівка й Розділовичі. Вісім з цих сіл лежить в цілком західнім куті а два села, Колбаєвичі й Романівка, посередині повіту. Від 1910. до 1921. р. скількість двірських просторів, наслідком парцеляції, зменшилася. В самій Рудеччині розпарцельовано 7, а це: Вощанці, Годвишню, Загірє, Канафости, Коропуж, Хишевичі й Ятвяги, а в Комарнянщині 3: Горожанну Малу, Підзвіринець і Чуловичі; разом 10. Крім цього 10 просторів а сам : Бурче, Долобів, Колодруби, Малпа, Нове Село, Подільці, Поверхів, Сусулів, Татаринів і Тершаків — це тільки незамешкалі лісні, згідно ґрунтові простори. Так отже, на основі даних перепису населення з 1921. р. було в рудецькім повіті 40 замешкалих, двірських просторів. Такий стан був правдоподібно й в 1918-1919. рр. Кілька з цих двірських просторів а саме: Рудки, Бенькова Вишня й Підгайчики належали до знаного з протиукраїнської акції в 1918. р. вшехпольського діяча ґр. Олександра Скарбка. Інші двірські простори, крім Угерець Винявських, які належали й належать „Просвіті", були таксамо в неукраїнських руках.

Населення повіту виносило, на основі перепису 1910. р., 77.131 душ; з цього на рудецький судовий повіт припадало 35.800, а на комарнянський 41.331. Польський перепис, переведений 30. вересня 1921. р., виказав досить помітне зменшення, бо подав тільки 73.463 душ; це могло бути частинно наслідком війни а частинно наслідком бойкоту перепису зі сторони Українців. На основі цих даних можна приняти, що в хвилі розпаду Австрії а відтак в часі 7-ми місяч-

*) Цілком східна частина повіту (часть Комарнянщини) може користати з догідної односторової залізниці Львів-Стрий, яка йде вправді територією львівського й жидачівського повітів, але дуже близько границі рудецького повіту Північна. Рудеччина може користати з двоторової залізниці Львів - Перемишль в мостиськім і городецькім повітах.

Старшини 11 гарматного полку, III корп. УГА. в Тухолі 26/IX 1920. Сидять, з ліва до права: хор. Сроковський, чет. Тишознницький, пор. Стафіняк, пор. Гнатовський, чет. Пушкар. Стоять, з ліва до права: Підхор. Коцюба, хор. Сенечко, підх. Баляк, невідомий, хор. Нижник, підх. Когут, хор. Шушуровський, підх. Сілецький, підх. Алексевич, хор. Гаврилів, підх. Гординський.

ної української влади в повіті, число населення могло виносити около 71.000 душ; з цього числа дещо менша половина, це є около 33.000, могла бути в судовім повіті рудецькім, а більша, около 38.000, в комарнянськім. Це населення зосереджувалося тільки в малих і середних громадах; великих громад (10.000 або й більше населення) в повіті не було й нема. Середні громади (понад 2.000 мешканців), на основі перепису з 1921. р. були такі: місто Комарно 5.009 душ (6.141)*), містечко Рудки 3.452 (3.717), село Хлопи 3.039 (3.151), село Тулиголови 2.666 (2.553), село Румно 2.621 (2.620); (ці три села в Комарнянщині); дальше Чайковичі (в Рудеччині) 2.561 (2.620) і Горожанна Велика (в Комарнянщині) 2.176 мешканців. Решта громад числила від кількасот до 2.000 душ. Менше-більше подібний стан був і в 1918-1919. роках. Населення двірських просторів було незначне; в 1921. р. виносило воно 996 осіб, поданих разом в загальнім числі населення повіту. — Скількість будинків, які ця людність в 1921. р. замешкувала, виносила 13.069; в громадах було їх 12.947, по фільварках 122. На один будинок припадало отже більше, як 5 осіб (пересічно). Понад 400 домів мали слідуючі громади: Комарно 736, Хлопи (К.)**) 609, Чайковичі (Р.) 576, Тулиголови (К.) 501, Румно (К.) 496, Рудки 459; понад 300 домів мали: Погірці (К.) 379, Горожанна Велика (К.) 340, Бенькова Вишня (Р.) 313. Понад 200 домів мали в Рудеччині: Гошани, Дубаневичі, Коропуж, Ляшки Завязані, Новосілки Гостинні, Підгайчики, Хишевичі й Хлопчиці, а в Комарнянщині: Нове Село, Підзвіринець і Татаринів. По інших громадах число домів не доходило до 200.

Заняттям подавляючої більшости людности повіту було й є рільництво. Та назагал є вона бідна. Причини цього такі: Досить велика густота населення (в 1910. р. понад 109, в 1921. р. понад 103 мешканців на 1 km^2) та велика його отяжілість, брак освіти та брак заробітків, який є наслідком того, що в повіті нема великих міст та майже жадних промислових заведень. В повіті були тільки 2 цегольні (одна в Рудках, друга в Бучалах коло Комарна), один тартак в Бучалах, кілька горалень, знищених дещо в часі війни, кілька млинів та парова молочарня в Рудках, якої урядження знищили Москалі. Ці підприємства були в чужих руках та затруднювали, по своїй природі, дуже мало людей. Торговля, за винятком торгівлі безрогами, була майже виключно в жидівських руках. Кооперація в повіті ще не була розвинена. Одинока більша й взірцева кооператива молочарська була в Загірю (Рудеччина); її основав ще в 1910. р. селянин Юрко Пастернак, господар в Загірю, а відновив в 1918. р. — Повіт продукує передусім збіжжя та бараболі, та має трохи безрог, худоби й коней. Околиці над Дністром, Стривігором і Верещицею мають досить сіна, коли не забере його або не замулить вода цих рік в часі виливів. За це дерева на опал є дуже мало. Тому по деяких селах, передусім в безлісних околицях (прим. в Купновичах і Коропужі в Рудеччині) палять торфом, який там викопують.

Під віроісповідним і національним оглядом є населення повіту в перевзжаючій більшости греко-католицьке й українське, що в нас одно з другим тісно лучиться. На основі даних польського перепису з 30. вересня 1921., які є далекі від дійсної правди, представляється справа так: число греко-католиків виносило в цілім повіті 46.696 осіб, або 63·5%, римо-католиків 21.309 або 29%, Жидів 5.183 або 7%, інших 275 або 0·3%. Нема сумніву, що греко-католиків, а тим самим і Українців було більше; та всеж таки було й є в повіті кілька громад, яких більшість мешканців є римо-католицького обряду. До таких громад

---

*) Числа в скобках подають стан населення з 1910. р.
**) К. - комарнянський судовий повіт (Комарнянщина),
Р. - рудецький „ „ (Рудеччина).

належать: а) в Комарянщині: Хлопи (2.866 римо-кат.), Тулиголови (2.633), Бучали й Малпа; ці села мали майже виключно римо-католиків. Значну скількість римо-кат., яка доходила до половини населення, мали: Румно, Погірці, Андриянів, Катариничі й Березець. б) в Рудеччині майже чисто римо-кат. громадою були Мільчичі; Підгайчики мали переважаючу скількість римо-кат.; в Загірю, Конюшках Семянівських і Михалевичах доходили вони до половини. Також було їх значне число в Новосілках Гостинних, Хлопчицях, Черниховi, Долобові й Ятвягах. Інші сільські громади, крім Купнович Нових, де мешкають німецькі кольоністи, були по більшій части майже чисто українські*). Інакше представлялася справа в обох міських громадах. Тут більшість мали Жиди й то: в Рудках безоглядну а в Комарні зглядну. В Комарні побіч Жидів найсильнішим елементом були Українці, в Рудках Поляки. Чисельно відношення віроісповідне й національне в обох громадах представляється так:

	гр.-кат.	римо-кат.	Жидів
Комарно:	1.821 (36·5%),	1.141 (22·7%),	2.047 (40·8%)
Рудки:	242 (7·0%),	1.386 (40·1%),	1.824 (52·8%)
Разом:	2.063 (24·3%),	2.527 (29·8%),	3.871 (45·7%)

Отже український міський елемент в рудецькім повіті був найслабший, жидівський найсильніший а польський середно міцний. Це щодо скількости. Під інтелектуальним оглядом справа представляється ще гірше, бо український елемент репрезентують переважно міщани-рільники й передміщани, отже люди, які не дуже ріжняться від селян своїм знанням і світоглядом; натомість жидівський елемент, репрезентований рухливим купецтвом та польський, репрезентований ріжними урядниками, підурядниками, ремісниками а також дещо купцями, представляється краще від нашого. Це порівнання випаде для нас ще гірше, коли возьмемо під увагу тільки саму Рудеччину, без Комарнянщини. Тут цих 242 гр.-кат., бідних і темних, які до того говорять переважно по польськи, не відграє жадної ролі в життю.

Рудецький повіт ділився й ділиться на два судові повіти: рудецький (властива Рудеччина) й комарнянський (властива Комарнянщина). Обі части тяготіють до своїх осередків, Рудеччина до Рудок а Комарнянщина до Комарна. Це далося пізнати найліпше по розпаді Австрії, коли то обі частини перетворилися в дві окремі політичні одиниці адміністраційні й стали жити окремим життям аж до лютого 1919. р. А тому, що „ґрупа Рудки" повстала тільки силами самих Рудечан, без помочі Комарнян, то в дальшім огляді займемося тільки самою Рудеччиною.

В Рудках, як вже згадано, свідомого українського населення так, якби не було. Український елемент переважав тільки в більшости довколичних громад, з яких Коропуж, Купновичі Старі й Хишевичі уходили в очах Поляків за найбільш „гайдамацькі". Та на загал інтеліґенції та дійсно свідомих селян було (й є) в Рудеччині мало а й ті, що були тоді — то це переважно ґенерація середних літ; інтеліґентну молодь в той час можна було почислити на пальцях. Зі сільської інтеліґенції знані були: о. Степан Онишкевич, тоді посол до австрійського парляменту, член народньо-демократичної партії й парох Купнович Старих, що розвивав політичну діяльність в повіті, дальше о. совітник Симеон Кульчицький, парох Вощанець що працював на економічнім полі, письменник о. совітник Юрій Кміт, парох Чайкович, та бл. п. о. канонік Айталь Ковальський, тоді декан комарнянський і парох Новосілок Гостинних, що вмів гідно держати провід над духовенством повіту. Зі селян знані біли: Микола Роґуцький, господар в Купновичах Старих, член і містоголова радикалької партії та Юрко Пастернак зі Загіря, що вів там солідно довгі літа взірцеву молочарську кооперативу. В самих Рудках було рівнож кілька інтеліґентів, які від першої хвилі зриву присвячували свої сили українській справі. Були це: адвокат др. Олександер Марітчак, повітовий комісар за української влади, дальше комісар староства Мандичевський і директор „Народного Дому" в Рудках Іван Роздольський. З молодших людей в повіті, з яких більшість ще не мала покінчених студій, служило багато при війську та переважно осягнули старшинські степені. Деякі з них були в Рудеччині вже в хвилі упадку Австрії, але більшість їх повернула тут щойно за кілька чи кільканадцять днів. Про них буде ще згадка, бо вони утворили ядро оружної сили. — Крім вичислених, більше знаних осіб в Рудеччині, було ще певне число священиків, учителів та свідомих селян, які також працювали на народній ниві, та про них менше зналося, як про інших. Але на загал горстка нашої інтеліґенції, в порівнанню з польською, була значно меншою. Крім цього польська інтеліґенція, в якої склад входило багато ріжних державних і приватних урядовців і функціонарів, та власники великих маєтків, перевищувала українську й матеріяльними засобами й фаховим досвідом на ріжних ділянках державної адміністрації. До цеї польської інтеліґенції прилучалося ще польське міщанство в Рудках, якого молодша ґенерація була досить рухлива. Крім цього польська інтеліґенція мала до розпорядимости й трохи селян, які були добре зорґанізовані латинським духовенством і дідичами й ворожо ставилися до всього, що українське.

Для зорієнтування в цілости слід ще згадати, що в рудецькім повіті ані перед війною, ані в часі розпаду Австрії не було жадних стаціонованих на стало військових частин, ані не було військових магазинів. Для вдержання ладу в повіті були тільки в деяких громадах станиці жандамерії, скріплені в часі війни, тут і там кількома „ляндштурмістами". Само собою розуміється, що в часі пересування австро-російського фронту, переходили через повіт ріжні війська а в часі австрійської офензиви в 1915. р. навіть якийсь час ішла боєва лінія західно-полудневою частиною повіту. Та це не мало більшого значіння, бо це довго не тревало й не тут відбувалися головні операції. Для-того не залишилися тут ані ніякі сильніші укріплення, ані збруя, ані військові магазини. А як з військового майна й дещо у населення, в часі воєнних операцій, лишилося, то австрійська влада мала відтак багато часу й сили, щоби це все відібрати. Коли фронт пересунувся на схід, рудецький повіт робив враження, якби не зазнав війни. Хіба кілька спалених жидівських камяниць та спалений стаційний будинок в Рудках - пригадували війну.

(Далі буде)

*) Тепер справа представляється значно гірше, а це наслідком парцеляції земель великої посілости по деяких селах поміж напливовий елемент зі заходу.

По дорозі до кращого

Дещо зі споминів.

Написав: *Микола Видиайло,* хор. Армії У.Н.Р.

Курінь »Чорних Гайдамаків«

Багато вже писалося споминів про нашу траґічну минувшину... траґічну але і радісну...

Ми всі йшли до кращого...

Лишилися спомини... живемо споминами, а працею і надією йдемо далі по тій же дорозі. .

— — — — — — — — — — — — — —

Кінець січня 1918 р.

Юнаки 2-ої Української Військової Школи, що містилася в будинках Братського монастиря в Київі на Подолі, де колись була Могилянська Академія і славнозвісна Бурса, по вечірній молитві спокійно розійшлися по своїх приміщеннях, щоби лягти до відпочинку. Але куди там! Хотілося кожному ще хоч трохи „вдаритися в політику". Хотілося побалакати, як звичайно, про події... Доходили сумні вісти, що червона Москва йде на нашу столицю... У кожного було на устах одно: чи упорається Центральна Рада, що так мало досі звертала уваги на формовання власної армії, з тим, що діється довкола?..

Поклалися у ліжка і зачали кожний зі своїм сусідом потиху балакати. Загуло, як в улію, з якого мав вилетіти рій...

Дехто із старших юнаків почав закидати, що Центральна Рада має мало енергії, але були такі, що ту „політику" збивали. Хтось навіть кинувся до „запальної промови" в обороні Центральної Ради, але надійшов вартовий старшина школи і все затихло. Хлопці поволі стали засипати... Настала тиша. Чути було, як шуміло місто... Шумів Подол..

Спали не довго. О півночі звук сурми розбудив усіх. Позривалися з ліжок і по звуках сурми пізнали, що треба скоро йти в низ. Понакидали на опашку шинелі і поспішали до їдальні, яка служила і місцем для збірок в таких випадках.

Скоро саля їдальні заповнилась юнацтвом всієї школи. В ті трівожні часи такі випадки траплялися часто, тож кожний був певний, що в місті сталося якесь заворушення і влада потрібувала нашої помочі. Але було щоінше.

Вартовий старшина коротко поінформував, що прибув Секретар Військових справ Симон Петлюра і зараз буде тут.

Не довго чекали. Ось він в супроводі начальника школи полк. Клєопи, декого з курсових старшин і свого осаула. Одягнений у звичайну шинелю і чорну смушкову шапку. В очах видно було утому і лагідність.

В салі було тихо, хоть мак сій.

Обвів усіх своїми ласкавими спокійними очима і сказав:

— Вибачте мені, дороге юнацтво, що я в таку пізню пору приходжу і порушую ваш спокій... москаль оточує з усіх боків нашу дорогу Батьківщину, посягає на нашу молоду Українську Народню Республіку і це нам не дає права спати... Я прийшов просити вас піти зі мною боронити нашу Неньку від большевиків, які під прапорами ніби свободи, рівеньства і брацтва ідуть на нас, щоби наложити знов кайдани, які ми тільки що скинули. Вони йдуть, щоби поневолити наш трудовий нарід... Отже я прошу вас стати в обороні своїх батьків... Ми не йдемо, як кажуть большевики, боронити буржуїв і генералів, бо ми їх не маємо, а йдемо боронити самих себе, свою, кровю і потом наших дідів политу, землю... Не буду вам богато говорити... Ви сини селян і робітників і самі це добре знаєте! Мені потрібно вас тільки двіста чоловік, отже охочих прошу зараз записатись у вартового старшини і на четверту годину рано будьте готові до походу. Ви будете називатись „Курінь Чорних Гайдамаків" при Коші Слобідської України, яким командую я. З вами поїде, як командант, сотн. Блаватний — тут Гол. Отаман показав очима на сотн. Блаватного. — Нашийте собі якісь відзнаки, щоб вас можна було відріжнити... О 4 год. подадуть трамваї і ви поїдете, куди вас повезуть... За пару днів ви повернете, щоб знов продовжувати перервану науку, яка дасть вам можливість стати старшинами Армії У. Н. Р. і дійсними оборонцями свого народу! На тім оставайте здорові!.. — сказав і спокійно відійшов, а за ним і старшина.

Останні слова Симона Петлюри були покриті грімким „Слава", що як грім лунало з молодецьких грудей.

Ми на перебій кинулися до запису і скоро спис на 200 люда був готовий. Сотн. Блаватний наказав записаним юнакам іти ще трохи заснути а відтак готовитись до відїзду, а киянам дозволив наскоро відвідати своїх батьків. Оставало ще три год. часу і я зі своїм товаришем А. П. побігли до моїх родичів, що мешкали в Старім Київі, щоби попрощатись.. Сумне то було прощання, бо мої батьки були певні, що йдемо на певну смерть. Поблагословивши нас обох (мій товариш батьків уже не мав) зі сльозами в очах кажучи:

— Ідіть у добрий час! Най вам Бог помагає... Виборіть хоть собі кращу долю!.. —

За дві години ми повернули до школи. В школі був рух. Юнацтво, що мало відїздити, вже було готове. У кожного на лівому кінці ковніра був нашитий чорний трикутник, — відзнака нашого куріня. Нам дома попришивала такі трикутники моя сестра.

Вбрані були добре як на той час. Озброєні в рушниці а до них по кілька набоїв, чекали на приїзд трамваїв. Харчів з собою майже не брали, тільки добре поснідали.

Юнаки, що їхали на поклик Симона Петлюри, були дуже задоволені, веселі, що можуть послужити своїм військовим знанням. Бо багатьом уже приходилося бувати в боях з Німцями, будучи в російській армії. Натомість ті, що оставали ще в школі, були незадоволені. А оставалось їх більша половина. Але й вони в Київі мали що робити...

(Далі буде)

Український національний рух в Криму в 1917 році

Недокінчений рукопис бл. п. пор. *Михайла Михайлика.*

Темою цього нарису буде український національний рух у Севастополі і Чорноморській фльоті в 1917 році, по революції Не оперуючи документами і датами, не маючи змоги використати чи пак відновити їх в памяти зза браку контакту з особами, що працювали в дореволюційних організаціях і брали участь по революції, нарис цей подаю, як мої особисті спогади з часу, коли брав близьку участь у визвольнім русі 1917 року, перебуваючи в Севастополі і його околицях. Національний рух у Севастополі і Чорноморській фльоті зокрема настільки цікава тема, настільки важна, що ті з членів президії чи членів ради „Чорноморської Севастопольської Громади", у яких залишилися документи цеї та інших організацій, повинні подати громадянству докладніші від моїх відомости.

1. Довоєнні організації.

Років з 15 до війни, тобто приблизно десь з року 1900 у Севастополі уже істнував український гурток „Кобзар." Оскільки мені відомо, найстаршим його членом і разом організатором був Вячеслав Митрофанович Лощенко, директор дівочої гімназії. Активну участь в цім гуртку, принайменше у останні роки, брали такі особи: Микола Коломиєць, учитель хлопячої гімназії, Лихоніс, гімназійний учитель, В. Віжинський, власник каварні на Нахимівськім бульварі, Піклієвич з дружиною, корабельний інженер Чорноморської фльоти. Ближче знайомство з гуртком підтримував капітан (ранґа у фльоті = полковникові) Савченко-Більський, командант „полуекіпажа," декілька старшин Чорноморської фльоти та ще кілька осіб цивільних. Разом членів гуртка було 15-20, залежно від того, як вони прибували чи вибували з міста. У кожнім разі все це були люди старшого віку, сталих поглядів і переконань.

Завданням гуртка „Кобзар" була чисто культурно-освітна праця серед своїх членів. Щодо їх мрій, надій і поривань, скажу коротко: тут було все, що можна було знайти у людей, вихованих на рідній літературі, людей, що в ті часи відверто виявляли своє „я." Це були світочі, які в ті часи темряви світили своєму народові, та тодішня дійсність ставила навіть таку працю в неможливі умови. Тому праця та головно обмежувалася сферою самого гуртка. Як наставали „світліші" часи, сприятливі, тоді удавалося гуртковії давати театральні вистави — єдиний тоді спосіб поширювати прилюдно рідне слово, показати минуле в історичних п̓єсах. А надходили й такі часи, коли гурток на цілі роки ставав нелеґальною організацією, члени його попадали в індекси тяжко небезпечних людей, обтяжених невимовним підозрінням — звичайно в таких умовах гурток не тільки не міг працювати для загального добра, а сам для себе, гурток розпорошувався. Ті, що лишались, жили досить замкнено. „Як два-три коли збиралися почитати „Раду" та якийсь новий твір з української літератури, то мріяли тоді, аби вернувся хоч той стан, коли можна булоби дати бодай виставу, коли бодай на сцені можна було бачити життя рідного народу" — казав мені один з членів по революції.

Такими тяжкими роками були й роки війни, коли недовіря до Українців дійшло до найвищого свого щабля, коли найпильніше слідило за ними око московського жандарма. Тоді всі організації пішли в глибоке підземелля, перестали навіть думати про якусь працю. Сиділи тихо, закопавшись, і не запримічали наслідків від тих іскор, які роками відлітали від них же самих в народні маси і ось-ось готові були спалахнути великим полумям в народнім серці: таж сама війна, що гробовою дошкою здавалось навіки придавила наших проводирів, викликала з гробу завзяття Старої України до національного і політичного життя.

Так було і в Севастополі. Прийшов 1917 рік, коли вже можна було по своєму заговорити, прилюдно читати свою книжку, закладати свої товариства... Вийшли з підземелля і диво... серед салдатів, матросів, вчорашних селян, виступають тисячі, сотні тисяч, що голосно заявляють під шикання і загрози тих, що їли з одного „кітла," про свою приналежність до української нації, зі зброєю в руках добиваються утворення полків, корпусів, армій, Самостійної України... Чиж не казка це, чи це не сон, чи незасміло це було, чи передбачав це хоч один зі старих діячів? Ні і ні! Вони вийшли з підземелля, заговорили, писали, мріяли про свою школу, про автономію, мріяли... і чули навколо себе: „Хай живе самостійна Україна," лякалися цього крику, оглядалися... спиняли. Та потроху привикали, придивлялись, побачили дійсність створену їх же попередньою працею і крикнули собі: „Хай живе самостійна Україна!" Крикнули і охрипли... Не знайшлось сильної руки, не знайшлось особистости з ідеольоґією відповідною цьому гаслу, що взялаб ці тисячі до рук і гасло перевела в життя. А тисячі шукали...

Та так було не лише в Севастополі.

2. Українські організації в частинах.

Пройшло з пів місяця по оголошенню „здобутків революції," себто ріжних свобод. Часописи приносили вістку за вісткою з Київа і з інших міст України про ріжні прояви українського руху-життя. Нарешті появилися українські ґазети у Севастополі.

По військових частинах життя Українців уже почало набирати трохи виразнішого характеру. Автор цих споминів служив тоді у школі авіяції у Севастополі, тому позволить собі трохи зупинитися над життям Українців у його частині, тим більше, що анальоґічне життя було майже у всіх частинах севастопольської залоги і фльоти, всі вони були майже самостійні, однаково находилися поза містом, однаково були набрані з ріжних місцевостей бувшої імперії, однаково у кожній переважали Українці.

До революції у школі було 400 Українців (старшини Росіяни) і 600 Москалів. Перевага останніх тут зясовується тим, що кадри готувалися у Гатчинській школі авіяції коло Петербургу. Тут уже була не звичайна селянська маса, як у піхоті, все це були всілякого роду фахівці: робітники чи техніки. Школа, находячись за містом, жила своїм окремим внутріш-

ним життям. Всі були досить добре забезпечені у все потрібне. Не надолягала дисціпліна. Кожний знав своє діло. Цілий тиждень стояв при своїм ділі — станку (варстаті) і лише в суботу від пообід до понеділка всі були вільні. Тоді дехто збирався їхати, чи йти до міста (25 км.), а більшість залишалася у школі. Навколо вигорілий степ, татарські оселі найближче 4 км. Туди ніхто майже не ходив. Тому почали були Москалі уряджувати вистави і навіть удалося їм разів зодва поставити щось.

Заворушилися й Українці, хоч не могли сподіватися на дозвіл. Але надиво легко його здобули, що більше, зустріли навіть прихильність зі сторони начальника школи. Брак жінок служив на початку великою перепоною і жіночі ролі грали хлопці, але згодом удалося жінок запрошувати з міста. Може ці обставини причинилися до того, що Українці по революції так скоро найшли один одного, орґанізувалися. Звичайно не малу ролю в цім відіграла відсутність контролі у „нижніх чинів“ (салдатів).

Якеж було моє здивовання, коли у писаря Сліпченка родом з Гуляйполя, я побачив велику історію України-Руси Грушевського, Літ.-Наук. Вістник, Основу, Ріллю. Розмовився з ним. Федір Сліпченко мав 28 літ. У них в Гуляйполі давно вже заснувалася Просвіта, та давно її вже й закрито, членів, кого заслали на заслання, кого повісили в 1906 році. Він попав на військову службу і от тільки мав звільнятися, як настигла війна. Показалося, що ще кілька осіб є свідомих, а може й усі, та небезпечно говорити.

З того часу ми стали друзями. Почалися вибори до комітетів. Старалися вибирати своїх, та більше пройшло Москалів. Вибрали через тиждень по революції Раду. Заснували Громаду, до неї вписалося відразу до 200 членів.

Старшини жили своєю замкненою кастою. Ніхто з них не цікавився життям козаків і не знав його. Здавалося, що серед них навіть й нема Українців. Алеж ні! На оголошені збори явилися Корній Лясковський та пор. Федченко. Збори обрали Раду Громади в такім складі: Ф. Сліпченко — голова, пор. Федченко, однорічник М. Михайлик — секретар чи писар, однорічник Артем, козак Самійло Бонсор. Вироблено статут Громади, який і ухвалили загальні збори. Статут заслуговує на особливу увагу, завдання він ставив неабиякі. Окрім переведення культурно-освітної праці в національнім напрямі, що звичайно входило в статут кожної орґанізації, в статуті нашої Громади стояли ще й такі пункти: навязання звязку зі всіма іншими частинами, ширення в них ідеї орґанізації громад, злучення всіх громад у всеукраїнську військову орґанізацію, пропаґанда й боротьба за українізацію фльоти і шкіл та творення української армії. Чи не засміливо це було у березні 1917 року? Але так було. Скоро Громада нараховувала понад 300 членів. Орґанізовано бібліотеку, відразу найшлося в ній до 200 книжок, стало одержувано ґазети: Робітнича, Нова Рада, Народня Воля і ін. Кімнату для бібліотеки, яку нелегко було вистаратися Українцям у начальства, прикрашено образом Шевченка, по стінах були розвішані малі портрети інших українських письменників, статистичні мапи, таблиці і ін., запроваджено дижурство. Утворився навіть архив: папери й документи, ґазети, все це підшивалося й дбайливо охоронялося...

Закипіло живе, ділове життя. Виклади з історії, письменства, вистави йшли одні за другими, а грошевий збір поступав до фонду Громади.

У квітні прибув до школи штабс-кап. Мурашко (тепер полк.). Взяв участь як режісер драматичного гуртка і справа з виставами пішла ще краще.

А Москалі?... може думаєте, що вони спокійно дивилися на ці власне по своїй істоті невинні річі? Може ще й допомагали?...

Ворожнечі не було кінця! На членів Ради, деб вони тільки зявилися, тюкали, шикали, освистували, з рядових членів громади глузували. Творили ріжні пакости і підлі заходи і нераз доходило до того, що починали поговорювати про збройний виступ на приборкання „праклятаво хахла.“

Та на щастя у нас були всі кулемети і автомобілі (ці частини були з Українців).

Та не було згоди і між ними самими, незабаром почався у них поділ на партії. У них були старшини, що жили відокремленим життям від рядовиків, а серед рядовиків ес-ери, ес-деки, большевики та ін. У нас же була одна „партія,“ всі були Українці. У цім була наша перевага, але це викликало й ненависть з боку Москалів. І всім цим партіям наша дружня праця була сіллю в очах. Яких вони тільки не вживали підступів, щоби спровокувати нас, що у нас працюють старшини та інтеліґенція (однорічники). Та нічого ті їх підмовлювання, заходи і підступи не помагали.

Нашим старшинам часто доводилося чути від московських згірдливе здивування з тої дружби, яка була у наших з козаками. Найшлися навіть і серед московських старшин деякі, які цим способом попробували навязати згоду з своїми вояками, почали бувати на зборах школи, але скоро пересвідчилися, що їх заходи марні. Там ішло до влади пролетаріяту... Там готовили різню...

Всім памятний випадок, коли ще задовго до „соціяльної революції“ (десь здається у травні) ця московська розгнуздана банда, забувши свій обовязок і ролю війська в державі, допустилася такого нахабства, що обезброїла всіх старшин чорноморської фльоти. Тоді ліберальний Колчак в обуренні кинув свою зброю на дно моря...

Памятаю, прийшла тоді телеграма й до нашої школи. Комітет школи постановив обезброїти старшин, а українська Рада поставилась проти. І старшин школи не обеззброєно.

Така зорґанізованість нашої Громади, її споєність, її високий культурний рівень не могли витворитися тягом кількох днів, колиб всі члени її не почували від дитинства, що вони Українці.

З часописів ми вичитували, що не тільки по містах, а й по селах потворилися українські орґанізації, та щось не чути їх було в Севастополі.

3. Воскресення з мертвих „Кобзаря.“

Аж ось наприкінці березня читаємо у „Кримському Вєстніку“ оповіщення, що гурток „Кобзар“ призначає свої збори на такийто день і закликає на них Українців, що перебувають у Севастополі.

Наша Громада ще не почувалася так міцно на силах та й стояла на ґрунті порядку в школі. Тому голова Сліпченко і писар Михайлик звернулися до начальства за відпусткою на збори. Тому, що до міста було 25 верстов, то йдучи пішки треба було вийти в дорогу з рана а прибути з поворотом лише вже на другий день. Кажу: йдучи пішки, бо про

авто, яким користувалися Москалі (Комітет), не могло бути й мови. Одначе дозволу не дістали.

Зібралася наспіх Рада і винесла постанову йти без дозволу.

В наслідок цеї постанови і вирядилися в дорогу два її представники: Голова Ради Української Військової Громади Севастопольської Школи Авіяції (напис на печатці) Ф. Сліпченко і секретар М. Михайлик.

Нема пощо гаяти дорогий час: за пів години вже бачимо двох подорожних, що прутять берегом Чорного моря ніби переганяючи один одного. Один в уніформі нестроєвого старшого унтер-офіцера, низького зросту, грубенький, вуса до долу, на вигляд років 28, другий — молодий однорічник, тонкий і високий, ледви пробивається перший пушок на верхній губі...

Хоч це ще кінець березня, але південне сонце припікає, земля висохла, ярко зеленіє трава, радісно щебечуть про щось пташки. У прозорій блакиті моря безтурботно плещуться риби. А море... Яка велич! Яка міць! Яка потужність!. Нині воно спокійне, переливає безліччу кольорових тонів і відтінків. Лагідно поглядає на чистий піщаний беріг, любовно обполоче його кількадесятьметровою прозорою хвилею, пригляненться часинку, помітить пару, що здіймається з розпеченого піску і знову відсвіжить його новою хвилею. Не бє, але так лагідно-лагідно пестить, як лиже язиком. Тому над берегом така тиша, що подорожники мимоволі здрігаються, як їм зпід ніг чкурне вічнополохливий заяць, або зірвавшись з куща залопоче крильми розсудливий птах...

На фоні блакиті моря вимальовується пароплав... ось він все ближче і ближче.. велетенний! Пішов у Північну Бухту Севастопольського рейду. Міноносець... може вартує... а може прийшов з Одеси... Далеко звідси до Одеси, та проте рибалки на звичайнісінських човнах в тягу місяця допливають звідси до Одеси. Щож дивного, що Запорожці плавали?...

Знову пройшов пароплав... У повітрі над морем далеко пролетів гідроплян... над самими нашими головами прогудів „Альбатрос“ на „Беллен“, а слідом „Моран“ з „Беллена“...

Подорожникам не бракувало тем для розмов. Скількиж то було тих мрій, бажань, цілей, завдань!... Українська Чорноморська фльота, українська авіяція, українське військо, оборона своєї держави...

— Тут на полудні ми забезпечені, а що от на півночі, на решті кордонів України?... падькається молодший.

— Там ми зробимо живий кордон, відповідає старший. — Смугу в сто верств заселимо найсвідомішим здоровим елементом, вишлемо звідти всіх чужинців, дамо тим козакам пільгу, допомоги... поставимо фортеці і вірте, пане товаришу, що Україна — могутня держава, без своїх природніх кордонів буде сильною... сильною духом нашого войовничого козацтва..

Тут в дорозі строїлися пляни, будувалися фортеці, орґанізувалося військо, витрачалися кошти, відбудовувалася Україна... Мрії за мріями, думки за думками голосно лунали по тихім побережу чорноморськім... Очі світилися, невгасимо клекотів гнів, палала енерґія, горіло завзяття...

Вечоріло. За 7 верств до міста місцевість стає гористою. Наші подорожники сопли, обтирали піт, поглядали на сонце, на годинник, хвилювалися, що спізняться.

На шесту годину гурток „Кобзарь“ оповістив збори у Пушкінській школі. Було пів години до шестої, коли вони підійшли до Північної Бухти і сіли на катер (малий пароплав). У бухті стояла фльота. Катер обходив один за одним пароплави, що траплялися по дорозі. Ось велит?... „Память Меркурія“ відповідає золотим сяйвом літер при боці. Далі „Іоан Злотоуст“... „Марія“... „Георгій Побідоносець“...

— Тут штаб, — каже Сліпченко і не додає ні слова більше. А в думках: „Коли то він буде наш, той штаб?“

Далі ескадра міноносців: „Пильний“, „Дерзький“, „Гнівний“ один за одним пішли в море... Мінні апарати з повставлюваними і спрямованими наперед мінами несли смерть ворогові... А на них грізно дивилися довгі і грубі дула тяжких гармат „Марії“, „Волі Росії“ і ін. А там далеко з берега тільки виткнули, ледви помітно, свої грубезні дула тяжкі гармати фортеці... Цілий цей образ ще більше надавав певности, що Україна з півдня забезпечена...

Двадцять пять мінут і ми були на Графській Пристані.

4. Перші Збори.

Севастополь... Пушкінська школа... народня, невеличка. Наоколо й на вулиці багато матросів, козаків. Кілька осіб цивільних. Є й жінки. Видно й морських старшин і урядовців. Один лікар, певно з дружини, а може з фортеці... Однорічники. Фершали.. Ходять, гомонять, вимахують часописами... Лунає українська мова.

Пів до семої. Публика хвилюється.

Нарешті шкільні двері відімкнулися. Почали входити. Кляса вже повна вмить... Душно... Тісно... Всі не вміщаються.

Перенесено збори у довгі величезні сіни. Публика стоїть... Відразу тиша: на трибуні низького зросту сухорлявий чоловік. На устах приємна, мила усмішка... очі світяться. В руках книжка, зшитки...

Павза... Гробова тиша... Бож має залунати з трибуни перше українське слово... Слово, яке почує нарід, військо, фльота..

— Збори вважаю відчиненими. Прошу обрати голову зборів.

Сказав і зійшов з трибуни.

Шепотіння... когож обирати?... Хто і як буде обирати... Цеж перші збори, хто кого знає...

На трибуні поставний старець, з білим волоссям. з довгими, білими, від опущеними вусами.

Знову тиша... Це пан Лихоніс... (Цивільні всі знають!). Він вказує на заслуги п. Лощенка і пропонує його кандидатуру..

Прийнято.

Знову на трибуні той самий пан, що відчиняв збори. Довгі і рясні оплески..

Лощенко звернувся до зібраних своїм приємним, але тихим голосом. Сказав, що були призначені збори гуртка „Кобзарь“, оповів при тім його історію, працю... Сподівалися старі члени, що прибуде може до 50 людей, а побачили, що прийшло понад 500. Далі зачіпалися в промові такі справи, про які члени „Кобзаря“ лише мріяли потихеньку, яких вони по старій звичці боялися навіть. Кінчилася промова закликом до гуртування, до праці...

Виступали й військові. Вони інформували про своє життя, про орґанізації... Оказалося, що на боґатьох кораблях уже були потворилися свої гуртки, подібно до того, як було в школі авіяції.

Становодство I. Корпусу У. Г. А.

(Спомини становодчика)

Написав: *С. Х.*

Старшини II куріня 11 бригади УГА. в селі Стоянові 17. III. 1920

(Долішний ряд, з ліва до права: пор. Вол. Журовський, сот. Лев Редлінґ (ком. 11 кур.), от. Карло Шльосер (ком. 11 бриґ.), пор. Теофіль Кульчицький (адют. бриґ.), о. Остап Гайдукевич (духовник бриґ.). Горішний ряд: чет. Данилович (адют. куріня), підх. Дрогобицький, чет. Крижанівський, чет. Українець, хор. Махівський.

I.

Евіденція фактів, осіб, річей движимих і недвижимих — це надзвичайно важна справа. Кожна, навіть найпростіша по формі й змісті орґанізація, веде в себе записки, в яких реєструє те, що узнає за конечне. Навіть така — скажім — одноклітинна орґанізація, як селянське господарство, не може обійтися без рахунку, без евіденції. Її веде кожний господар в памяти, счисляючи копи збіжа, штуки худоби, дробу, виконану працю і т. п.

В орґанізаціях, в яких гуртується більше людей, прм. в читальнях, ведеться вже на папері евіденція членів, вплачених членських вкладок і т. п. Тут память вже не вистарчає. Все важне треба списати, щоби мати перегляд даних справ.

Армія, як орґанізація, в якій ґрупується богато тисячів людей і военного майна, передовсім мусить вести в себе точну евіденцію, себто спис людей і майна, знати, де, хто обертається, в якім стані находиться.

Майно армії можемо поділити на дві головні ґрупи: таке, що служить б е з п о с е р е д н о цілям війни, як нпр. зброя й амуніція і таке, що служить тим цілям посередно, як нпр. обози, харчі, ліки, телефони, телеґрафи і т. п. Кожна з тих ґруп розпадається ще на менші відділи відповідно до своєї ужитковности. Тими відділами завідують при вищих командах поодинокі референти з помічним перзоналом. Так отже маємо муніційних референтів, обозних, харчевих, санітарних і т. д.

Їхня праця, та ще в часі війни, є надзвичайно важка й відповідальна. Вониж мають вояка вбрати, годувати, доставляти йому потрібну зброю, вдержувати звязок між поодинокими частинами й командами, а ранених і недужих лічити. А щоби це все відбувалося справно, без замішання, в порядку, муситься вести точні списи майна, муситься вести точну евіденцію.

Та багато важнішою від евіденції майна є евіденція людей. Чому? — зрозуміло! Тут же йде не про річи, а про людей: як хто називається, звідки походить, в якій частині служить, який і коли одержав військовий степень, коли перебував на фронті, коли був хорий, коли ранений і т. д... Вправді кожний командант навіть найменшої військової частини мусить знати, скільки людей має у своїм відділі, якого військового степення і т. п., але дійсна евіденція людей і всього їх життя при війську ведеться лише при вищих командах при помочі відставлених до цеї роботи фахівців. Евіденція людей, яку ведуть команданти менших відділів, є дуже примітивною, бо має на цілі головно тямку про численність відділу, що є конечним знати командантові як при боєвих операціях, так і при „одержуванню" для відділу харчів і т. п. Ведення точної евіденції себто такої, що займається цілим життям — кожного вояка, що є немов фотоґрафією його життя в однострою, є можливим тільки при більших командах в запіллю.

Як зорґанізовано й ведено цю працю по інших частинах У. Г. А. — не знаю. Тут хочу переказати те, що лишилося мені в тямці про орґанізацію евіденційного бюра при I. Корпусі У. Г. А.

II.

При орґанізуванню нашої Армії бракувало ріжних фахівців, а між іншим і фахівців від „евіденції", бо за Австрії до цеї „маркирації" наші люде мали дуже слабий доступ. Як і були які нечисленні одиниці з тої „бранжі" в нашій Армії, то були це передовсім підстаршини, вправді обізнані з працею в поодиноких відділах „евіденції", але без ширшого погляду на „евіденцію" як цілість та без значніших здібностей орґанізаційних. Ті підстаршини, працюючи літами кожний на готових друках, після втертого шабльону, механізувалися, дбаючи головно про гарне письмо.

В У. Г. А. знайшлися вони немов розбитки на повнім морю — без уладжених бюр, без потрібних друків, книг, листків і т. п. В нас не було нічого, а треба було творити, треба було орґанізувати. Треба було, бо життя цього вимагало. І орґанізовано цю „евіденцію", орґанізовано з нічого, з початку навіть цілковито без помочі когонебудь хоч троха обізнаного з цією справою. Учителями в цім ділі, одинокими й строгими, були вимоги дня. Рівнобіжно з поступом орґанізації Армії в інших ділянках, розвивалася також „евіденція".

Як до того дійшло, побачимо на примірі т. зв. запасних курінів яворівського чи жовківського. Такий запасний курінь був поділений на сотні, кожна сотня мала свою сотенну канцелярію, що попри свою іншу працю вела в себе з дня на день стан людей. Про це складала постійно звіт до курінної команди. Тут ті звіти складано в окрему течку. Крім неї заведено окремий спис стрільців і старшин, що його провадив значковий куріня. Була це грубша протокольна книга, полінійована на такі (головніші) рубрики: 1) ч. пор.

— під ним вписувано кожнього стрільця згл. старшину, що даного дня прибув у склад куріня, — 2) назвисько й імя, — 3) військовий степень, — 4) дата уродження, — 5) місце уродження, — 6) місце замешкання, — 7) стан (вільний — жонатий), — 8) чи грамотний, — 9) в якій армії служив перед приходом до У. Г. А., — а кінцева рубрика „замітка“ — була найширша й мала служити для нотовання таких змін, як дата й число нового іменування, відпустки, відхід в поле і т. п., До спису зроблено індекс.

Старшини X бригади УГА. в Ковалівці.

Вже під кінець грудня 1918 р. праця над тими двома книгами в жовківськім запаснім курені так збільшилася, що значковий (адютант) куріня (Іван Вербовий, чет.) дістав до помочі окремого писаря. В січні 1919 р. Команда ґрупи „Схід“ (пізніше І. Корпусу) вивінувала канцелярію куріня в грубезні з доброго паперу книги, в масу картонових листків, ріжні індекси й т. п., все зроблене на взір австрійський. Зроблено це все в печатні ОО. Василіян в Жовкві. Тепер вже робота пішла не на жарт! Треба було переписати в книги весь до тепер призбираний матеріял і не запізнюватися з новим. Діло вів виключно до цього приставлений писар з одним помічником, а значковий перестав майже цілковито тим займатися.

На Різдвяні Свята наступив прорив фронту під Равою р. Тоді то ґрупа полк. Ромера через Жовкву передерлася до Львова, везучи з собою богато харчевих припасів, амуніції, однострою, тютюну і т. п. Запасний курінь з Жовкви перенесено до Батятич під Камінкою Струміловою. Значковим куріня був тоді чет. Алексевич, а командантом сот. Олександер Яблонський. Команда куріня примістилася в шкільнім будинку, а евіденційний писар з книгами примістився в хаті побіч. Тому, що головним завданням цеї „евіденції“ було постійно вести реєстр стану куріня, зродилася нова назва цеї функції — „становодство“. Вже по кількох днях це слово загально принялося і на хаті прибито табличку з написом „Канцелярія становодства запасного куріня Жовква“, а головний писар дістав назву становодчика. Рахунковий підстаршина сотні, що відходила тоді в поле під командою чет. Степана Бродика, мусів крім звичайних до тепер списів зробити ще й окремий спис стану похідної сотні для канцелярії становодства до переведення в книгах. І так від того часу постійно практиковано. Згодом, мабуть вже в березні, як запасний курінь перенесено до Камінки Струмілової, дістали приказ усі полеві сотні, що вийшли колинебудь з жовківського запасного куріня, надіслати до канцелярії становодства списи людей своїх сотень з одної дати, на спеціяльних формулярах, а крім того надсилати такі списи з узглядненням всяких змін в стані — що місяця. Весь цей матеріял докладно „перероблювано“ в канцелярії становодства, яка тепер виглядала зовсім прилично. Містилася вона в просторій кімнаті на І. поверсі касарняного павільону, мала окрему шафу, два великі столи, крісла та все потрібне писарське приладдя.

Персонал становодства тепер теж значно збільшився, бо складався вже з 4-ох писарів і „шефа“, однорічного десятника (ще з „жовківських часів“), з цивіля абсольвента ґімназії, що вже вспів виобразуватися за тих кілька місяців на „шефа“ від становодства. Писарі були теж люде інтеліґентні, переважно ґімназійні учні й робота йшла жваво. Працювалося богато, часто до півночі. Як вже ціла касарня уложилася до сну, як прогомонів гамір і пісні, як всюди погашено світла, то з вікон становодства ще світилося. Роботу в канцелярії все викінчувано й залеглостей майже не було.

Цей час перебування становодства в Камінці Струм. це був властиво час канцелярійного „загосподарування“ для становодства, яке тоді осягнуло можливо найвищий ступінь внутрішного порядку й фаховости та уложилося в певні трівкі форми, прибравши дещо бюрократичного верха (без шкоди для праці). Писарі становодства тішилися відповідним респектом серед цілої писарської „бранжі“ куріня, бо дійсно щиро виконували свої обовязки. Деколи таке поважання прибирало й більше реальні форми н. пр. в часі відходу похідної сотні на фронт. Тоді рахунковий підстаршина тої сотні не вагався принести до становодства й кусок солонини або трохи цукру чи „драмків“, щоби одержати точне пояснення, як треба зробити такий чи інший спис людей, в кількох примірниках, чи кожний спис чорнилом, чи на відбиванці — і т. п. Оце невеличке „хабарництво“ таким властиво не було, а виявляло воно лише ті дружні відносини, які в куріні панували, а ці „хабарі“ то була немов винагорода за ту важку працю, яку днями й ночами вели писарі становодства. З тих часів пригадую собі один випадок, який в части характеризує відношення цивільного населення до війська.

Побіч кімнати становодства містилася в двох кімнатах команда куріня. В одній з них відбувалися курінні звіти. Командантом куріня був сотн. Олекса Яблонський, чоловік добродушний, але в часі урядування — „пес“. Так принайменше він сам про себе говорив. При карнім звіті він все старався бути дуже строгим і до кожного стрільця кричав (ніби прокльони) — септембер, октобер, новембер, децембер! Чоловяга, який не розумів німецької назви місяців, а почув ті слова й побачив ґрізну міну сотника, тремтів зі страху, як осиковий лист. Саме підчас одного такого звіту втворилися двері до кімнати й якийсь старий селянин впхнув до середини стрільця і сам став побіч нього. Сотн. Яблонський злісним оком глянув на пришельців. Значковий (чет. Михайло Хаврона) підскочив

до них зі запитом — що за одні. Селянин з сукатою палюгою висунувся дещо наперед і зголосив: Мельдую послушно, що ми зловили в селі дезертира, звязали і я його пригнав сюди до команди. — По формі зголошення видно було, що селянин пригадав собі, як колись сам служив у війську. Він випхав наперед себе зловленого дезертира, що спустивши очі в землю, стояв ні в сих ні в тих. Дезертир мав звязані руки, був зі стану куріня і утік до дому (мабуть до с. Таданє, під Камінкою Струм.) а його конвоєнт був сільським поліцаєм. На приказ сотника йому зараз розвязано руки, а сотник, як це він часто любив, став йому „читати отченаші". Селянин покивував головою і час до часу своїм дошкульним словом колов нещасного стрільця. Справа з його дезерцією була настільки ясна, що сотник приступив до свого звичайного „септембер".. і проголосив вирок: тридцять днів одинцем! — З громадським поліцаєм ми відтак поговорили.

— „Хлоп як дуб — каже — а з війська тікає. Як так кожний зробить, то хто буде воювати?! Як ще котрий покажеться до села, то попамятає мене. Я також при війську служив, на Веньґрах і знаю, що то дисціпліна". — —

Це спокійне, осіле життя становодства мало в коротці скінчитися. Наближався Великдень, а з ним хвилювання фронту. Полякам прибули нові сили — свіжа, добре озброєна армія Галлєра. З куріня часто висилано похідні сотні на фронт. Роботи було страшенно богато. З фронту стали доходити до нас трівожні вісти, аж одного дня цілий курінь одержав приказ евакувати касарні. Все майно становодства спаковано на підводу. Для становодчиків зачалися довгі дні маршів, що становлять нову фазу в житті цеї установи. —

(Далі буде)

Суддя Іван Козбур, прав. комісар в Матіїві на Волині.

Крила

(Гумореска з часів визвольної боротьби)

Написав: *С. Мариненко.*

На лінії Мокра Балка — Сухий Узвіз велися зачіпні бої з Москалями. Зачіпною стороною були власне Москалі. Вони натискали на наше праве крило, виявляли жваву діяльність, але не заривалися на якусь поважну акцію. Наша розвідка донесла, що вони не мають тут відповідних сил і чекають на підмогу.

Цю ситуацію очевидно рішило використувати наше командування і уклало собі певний плян.

Наша частина стояла наразі в резерві в селі Болиголовах і ніби відпочивала. Я примістився з підполковником Очеретним в однім помешканні, бо нас тісно вязали і служба і дружба.

5-го липня — добре памятаю, що це було пятого липня — вечір був похмурий, а мій приятель мовчазно-задумливий. А взагалі панував настрій, що офіційно у нас звався „бадьорим."

— Чи не піти нам, Павле, де у гості? — досить байдуже запитав я свого побратима, більше для того, щоб навернути його на розмову.

— А де підеш? Таж тут такі правдиві Болиголови, що ніяка інтеліґентна людина не витримає. Хіба до якого „дядька," то й то далеко не треба ходити, ми й так в гостині у „дядька."

— Чекай. А пан-отець, а школа? — пробував я суперечитп.

— Та деж учителі вліті триматимуться школи? Хіба підім до наших хлопців? А втім знаєш, моя така рада: лягаймо спати, бо хто-зна, чи наступної ночі удасться поспати, а голову, памятай, завжди треба мати свіжу, як в останнім наказі написало нам начальство! — пустив він шпильку в бік свого начальства.

Завжди веселий і жвавий, сьогодні він таки був рішучо сумний. За хвильку він встав зза столу, де розглядав якісь папірці, перейшовся раз-другий по хаті і вийшов.

— Що за лиха мати! Щось сьогодні я не в гуморі. Знаєш, просто дерся би на стіну, — зауважив, повернувши знадвору. — Зле, пане-брате, зле! Зле стоїть наша справа. Гляди, як рідшає козак: хороба валить з ніг прямо цілі частини. Набоїв чорт-ма, як не відібєм ті три вагони у Москалів, що їм отсе підвезли, то за два дні будемо відступати.

Затягнув папіроску, випустив аж пять кілець диму і уважно обсервував їх, аж поки вони не розплилися в повітрі.

— Я розумію війну, — казав далі, надавши обличчу аж надто суворого виразу, — я розумію війну, коли є підготовані засоби, коли у ній ривалізують не тільки дух, а й техніка. А що дух? Дух духом, ним не стрілятимеш. Я знаю, коли я набив гарматне

дуло стрільном і дмухнув ним на голову ворога, то вже, брат, буде їм по голові, а тут мені кажуть дмухати дуло духом! Техніка перше діло!..

— Схухай, Павле, ти добрий гарматчик, а злий політик! А щоби тобі дала техніка, якби не було духу? Чи не перейшлаб та техніка відразу на службу ворогові?

Павло пильно приглядався через маленьке селянське віконце не поганому краєвидові, ніби виміряв в голові віддаль від нього до того оригінального місця, де в добросусідський спосіб лучилися Сухий Узвіз з Мокрою Балкою.

— Так ти хочеш сказати, що я малодушний? — скричав він уже весело.

І він випростувався і заспівав свою улюблену пісню:

Дивлюсь я на небо і думку гадаю,
Чому я не сокіл, чому не літаю...
Чому мені, Боже, Ти крилець не дав,
Яб землю покинув і в небоб злітав...

І стільки було в тім співі щирого бажання мати крила, щоб соколом витати там, під небом, думно, призирливо до тої нікчемної землі.

Така була щира душа, отой Павло!

Любий мій Павлику, де ти тепер? На якім світі? Чи загинув, чи ще співаєш про свого сокола? Дальші події нас розлучили, чи ще стрінемося, чи бодай довідаємося ще один про одного?

— Давай, хлопче, будемо вечеряти, — запропонував зрештою Павло. — Глянь там до скриньки, чи є ще там дух-оковита?

По вечері досить ще не пізно полягали ми спати, сподіваючись на другий день важних наказів.

— — — — — — — — — — — —

Проте, проснулися ми, як уже сонце підбилося ген-ген і заповнило своїм золотим промінням просторінь так густо, що ніч заховалася у найдальші закутини і найвужчі щілини і звідти несміло визирала своїми чорними очима.

І не мале було наше здивовання, коли ми помітили, що лежимо вкриті під якимись дивовижними накривалами.

— Що це? — скрикнув я. — Павле!

Я спробував скочити на ноги і два величезні крила затіпалися у мене по боках і за плечима.

Спершу я ще не розумів, що сталося. А разом з тим почув, що мене якось пориває догори, що опанував мене досі незнаний, але дуже приємний, імовірно пташиний настрій.

Спершу було таке враження, що хтось зробив собі приємний жарт, привязавши нам крила, але ця безпідставна думка відразуж відпала, бо в хаті нікого третього не було і бути не могло: ще напередодні, лягаючи спати, я щільно позамикав двері на всі замки, гачки і засуви, бо з нами була і скриня з грошима.

Захопивши зпозад себе одно крило, я помацав його руками, підніс мало не до самих очей, гладив і за перами і проти пер, понюхав. Пустив. За хвилину в той спосіб прослідив і друге крило, зрештою зі здивованням взяв в руки оба крила, потяг — заболіло в спині. Що за оказія? справді крила! Навіть якийсь крилиний запах від пер! Попробував ними ворушити — ворушаться, попробував затіпати — тіпаються, підносити — підносятьйя, приємно лоскочуть спину.

Опустив і їх і руки, і стояв, не знаючи, що думати і робити далі.

Перевів зір на Павла, — лежить ледащо, як у люльці, в крилах і насмішкувато дивиться.

Чи я збожеволів, чи сню? Чи дійсність все це, чи марево? Глянув на вікно, по хаті... годинник тіктікає, завидівши біле чисте крило ось летить до нього з певним наміром муха...

Павло лише здивованим оком обсервував мою постать і зрештою з зацікавленням також спригнув з ліжка, щоб краще приглянутися дивотвору.

Не було проте ніякого сумніву: якимсь чином, навперекір усякому глузду, у нас поодростали крила.

Коли перші враження несподіванки минули, Павло простосердо зауважив:

— Наче янголи!...

Стало якось ніяково і лячно... Переміна в нашім життю сталася неабияка і як супроти неї поставитись, це було перше питання зі сторони розуму. Спочатку була повна розбіжність думок: як, з яким критерієм підійти до оцінки повсталого явища? Чуття, хоч і нерішаючий чинник у людей військових, ще боролося за перше місце у розвязанню справи. Булож так приємно, опанувало якесь нове, незвідане почуття, якийсь потяг догори і легкість діточого бальончика з воднем.

Поки ми так в нерішучости один одного і кожний себе оглядали, вчулись звуки рідких далеких гарматних пострілів, і в клямку від дверей постукав мій адютант.

Починав гору над чуттям брати розум.

— Павле, завісь вікно, — сказав я, — та треба нам якось порадитись, що робити.

— Пане хорунжий, що маєте?.. Ага, добре... попрошу, зайдіть за півгодини, — сказав я голосно в напрямі дверей адютантові.

— Слухай-но, херувиме серафименку, скажи мені, як це могло статися? Я ще сам собі не вірю. Може ми вчора десь добре вихилили? Не пригадуєш, коли і як ми вчора вернули додому?

— Та що тобі, Петре? Таже ми ввечері ніде не ходили, я це добре пямятаю.

— Так може ми наїлися якого дурману?

Він був занятий думками і неохоче та з роздратованням відповідав.

— Та щож ми їли, Петре? Випили по чарці оковитої і закусили хлібом з салом, а господиня подала ще галушки на молоці. Опісля я закурив папіроску, видав розпорядження тай ми пішли спати... Ще, пригадуєш, збиралося на дощ...

Я розправив крила до лету і відчув, що досить легко мігби полетіти.

— Але елегантні маєш крила, — з захопленням зауважив Павло.

Я глянув: білі-білі, як перший сніг, а пера так майстерно прилягають одне до другого і вилискують на сонці та переливають кольорами, як брилянт.

— Крила — перша кляса! — додав і я, — ніодній нашій швальн таких не виготовити! Шкода й думати! Гляди-но, які чистенькі та яка тонка робота! Видно відразу заграничну роботу...

І я знову розчепірив їх ніби до лету.

— А ти знаєш, це між іншим зовсім незлі крила, додав я дальше. — Ти помічаєш, що можна ними справді літати.

І я зробив легке напруження, та несподівано відділився від землі, але через незнайомство зі спра-

вою літання, не вмівши обчислити сили напруження ні відношення ваги тіла до площини крил, вдарився головою об жердку, на якій висів вал і нитки, аж зпід самої стелі звалився на землю.

— Еге, брате, ти вже бачу і літати вмієш... та не вмієш сідати, — сказав з поважною міною Павло.

Вставши на прості ноги і почухавши коліно, я запитав:

— Ну, щож ти думаєш про це, Павле? Річ неімовірна, але здається факт!

— Одно тобі скажу напевно: для мене це цілковита несподіванка. Не сподівався, скажу тобі відверто, я цього ніколи.

— Ця пригода мене застала непідготованим, — по деякій задумі процідив крізь зуби і потягся до папірос і сірників.

— Будь обережний, — сказав я стрівожено. — А то ще підпалиш крила і наробиш пожару, ще цього не вистачало! Кинь сірники, кажу тобі! Смокчи папіроску так!

— Я себе почуваю добре, якось радісно... але боязко. Хоч я тобі скажу зновуж, на якого власне чорта мені літати, коли мені краще ходити, — і він рішучо потяг себе за крило, наче наміряючись вирвати його, але безсило і з виразом болю на лиці присів на лавку.

І правда, крила були так органічно зрощені з лопатками, що не зламавши лопатки не можна було відірвати крила.

Але справді, цілком неслушно було мати крила: призвичаїння заговорило і в мені. Хоч воно виглядалоби наче й імпонуючо, колиб полковий командант походжав перед своїм полком: при боці шабля, за поясом наган, через плече мушкет, на грудях патронташ, на руці нагайка, на шиї бінокль, при боці сумка з мапою, а за спиною два широченні, білі-білі як сніг крила, що виблискують на сонці як срібло! Але літати? Та першаж ворожа куля не мине! А що гомонітимуть козаки? Отто, скажуть, яка наша старшина! Тільки й дбає, як би догідніше було втікати!

Цю нитку моїх думок перервав раптом Павло.

— Щож ти замислився, архангеле, требаж нам вирішати, що далі робити. Адже ні зняти їх, ні під плащ не сховати — от лихо натрапило! А треба он іти до козаків, а тут може бути якась новина, чуєш, під Журавлівкою стріли.

— Ну, що за нещастя! — додав він з великим огірченням. — Ти в ранзі полковника, я в ранзі підполковника, обидва ми кадрові старшини ще царського часу, і вийти оттако з крильми, скажуть: от до чого доходить дурість наших старшин, поначепляли крил, наче дурні діти, бавляться. Або хоч і полетіти до них, то цеж так легковажно. Затюкають, загулюкають, а якась каналія прийме тебе за ворожий літак і пустить тобі в догонку кулю. Взагалі, наслідки необчислимі. А головне, що з того, що мене цілий час пориває догори, коли все єство моє тяжить додолу!

І він з розпуки присів на лавку і сумовито понурив голову.

Я знову оглянув йому крила зісподу і ще раз переконався, що здіймити їх у жадний спосіб не дасться.

— Так щож робити? Ти знову за папіроску, йолопе крилатий!? А бодай вони тобі поломалися!

— Подивись під лавкою — благав Павло, — може там лежить сокира, то повідрубуй мені цей люксус. Нехай їх носить той, що й носив, а я рішучо не хочу.

— — — — — — — — — — — —

Коли знову застукав у двері адютант, я сказав:

— Покличте з вашої ласки, пане хорунжий, сюди негайно пана лікаря Добриловського. Дуже важна справа!

Чверть години ми чекали мовчки.

Павло сидів у розпуці на лаві, спустивши крила, а я потроху муштрувався ними, — від нічого робити.

І не дурна штука, ті крила...

Прийшов Добриловський. Коли ми зясували йому наше невідрадне становище, він обмацав крила і тоном звиклої до всього людини промовив:

— Гм! Це явище досить рідке. Зробимо ампутацію крил, а самі крила треба буде засушити, як наглядний доказ прагнень української нації до волі, і переслати курієром до української париської місії.

Так справу з крильми зліквідовано, але сліди на тім місці, де вони були, лишилися, і знати, що ми мали крила, але дали їх обрізати.

Протибольшевицькі повстання на Україні в 1921 р.

(На основі офіціяльних большевицьких звідомлень і інших непублікованих матеріялів подав сот. *Н. П-па*).

Доклад Особого Штабу по боротьбі з повстанческым движенням в Украинській Совітській, Соціялистичній Републиці та оперативний звіт Штабу Красної Армії У.С.С.Р.

Цілком довірочно!

Звідомлення:

Про повстанський рух на Київщині, Чернигівщині, Волині, Поділлю, Херзонщині, Полтавщині, Харківщині, Катеринославщині в 1921. році.

КИЇВЩИНА.

Отаман Мордалевич,

бувший сотник, народився в Радомисльському повіті. Склад відділу: 600 чоловіка піхоти, 50 чоловіка кінноти, 15 скорострілів, 2 гармати. Підчас великих операцій кількість піхоти в двоє збільшується. В складі відділу коло 100 чоловіка дезертирів з червоної армії. Підтримують селяне з Студенців, Кочерова, Воталівки, Рижова, Соловівки, Мотижина, Ходоркова, Сокольчого (?), Котельні, Іванців, Андрусівки, Ромен-

дорфа, Малина, Вишневича та Ігнатівки. Військова діяльність відділу: напади на стацію Васильків, Мотовилівку, захоплення стації Хвастів і стації Бровки, з винищенням залог. Невдала спроба захопить стацію і місто Житомір, де розташовано штаб XIII совітської армії.

Отаман Сірко,

бувший урядник української армії.

Склад відділу 200 чоловіка піхоти. Є скоростріли. Підчас виступу число доходить до 500 чоловіка. Повстанці ховаються в лісах і болотах між ріками Дніпром і Тетеревом. Підтримують селяне Чорнобиля, Хатного, Бобра, Василівки, Обухівки, Іванівки, Коровичів, Кухарів і Шибеного. Військова діяльність відділу: Два вдалі напади на стацію Бородянка, винищення членів Ч. К., зруйновання залізничого тору коло стації Коростень, знищення карного відділу в районі Шибеного.

Отаман Левченко,

селянин. Склад відділу 100 чоловіка піхоти, з них половина з дезертирів червоної армії. 2 скоростріли. Підтримують селяне Злодіївки, Тарсовичів, Демидівки, Нової Петрівки і Гостомиля. Ховаються між ріками Дніпром і Навою.

Військова діяльність: напад на патрулі коло Святошина. (?), вибух моста через ріку Наву, один напад на реквізіційний відділ.

Отаман Волощенко,

(Юрій), бувший сотник української армії з Полтавщини.

Склад відділу: 300 чоловіка піхоти, 10 скорострілів. Була одна легка гармата. Склад відділу постійний. Організація військова. Підтримують селяне з Сальних, Хмільного, Райгороду і Ланова та Холодківського. Військова діяльність: захоплення стації Козятин з винищенням членів Ч. К., спалення складів і залізничих валок, зруйновання залізничого шляху коло Бердичева (?). Знищення двох карних військових відділів, висланих з Бердичева.

Отаман Коленський.

Склад відділу 100 чоловіка піхоти і 2 скоростріли. Підтримують селяне з Карушівки, Самгорода, Прилук, Зожева та Вахнівки. Військова діяльність: виключно псовання залізничого шляху Козятин — Калинівка і Козятин — Умань. Підлягає отаманові Струкові.

Отаман Струк,

бувший полковник. Народився на Київщині.

Склад відділу: 1000 чоловіка піхоти зі скорострілами і 4 гарматами. Підчас великих виступів скількість повстанців доходить до 4.000 людей.

Піддержують селяне з повітів: Васильківського, Сквирського, частини Канівського і Білоцерківського (?) 120 сіл..

Військова діяльність: захоплення міста Василькова (?) і околиць Київа. Тимчасове захоплення міст Білої Церкви, Сквири, Канева, Брацлава, Умані. Сприяючі бої з трьома совітськими дивізіями зі складу XII. і XIV армії. Відпустив мобілізованих до дому. Голова повстанчого руху на Київщині.

Отаман Кінський.

Склад відділу 50 чоловіка піхоти. Підтримують селяне з Маріївки, Монастирища і Соколівки.

Військова діяльність: напади на дрібні продовольчі і реквізіційні відділи (4). В лютім 1921 р. був розбитий і тимчасово скінчив своє істнування.

Отаман Богатиренко,

селянин.

Склад відділу 200 чоловіка піхоти зі скорострілами. Підчас виступу збільшується в двоє. Підтримують селяне з Уманського повіту.

Військова діяльність: виступає завсіди з отаманом Струком.

Отаман Чехович,

бувший старшина, степень і армія невідома.

Склад відділу 200 чоловіка і скоростріли. Скількість завсіди зміняється. В лютім 1921 було всього 50 чоловіка.

Підтримують селяне Звенигородського повіту.

Військова діяльність: в лютім 1921. захопив місто Златополь і стацію Ново-Миргород. Зареґістровано 10 випадків знищення залізничого тору і три напади на продовольчі реквізіційні відділи.

Отаман Зеленчук,

бувший старшина української армії з Черкас, правдиве назвиско Михайличенко.

Склад відділу 200 чоловіка кінноти, одна гармата. В складі відділу богато старшин. Кіннота вся з дезертирів української совітської кавалєрії. Користується широкою допомогою з боку населення повітів Канівського і Черкаського. Всі напади відзначаються добровільною підготовкою. Відділ виявляє виключну жорстокість до комуністів і аґентів Ч. К., яких закопують живцем в землю.

Військова діяльність: захоплення на 5 день міста Черкас і стації Цвітково зі знищенням бронепотягу „Український Комуніст". Зареґістровано 9 нападів на карні та реквізіційні відділи. В квітні 1921. вів успішну боротьбу з большевицькою червоною бриґадою.

Отаман Матвієнко.

Склад відділу 400 чоловіка піхоти з 10 скорострілами і одною гарматою. Всі дезертири з української радянської червоної армії.

Підтримують селяне Смілої, Бобринської, Ломового, Медведівки, Прус, Янівки, Олександрівки і около 25 хуторів. Має багато співчуваючих червоноармейських залог міст Кременчуга і Чигирина. Доповняється дезертирами.

Військова діяльність: захопив на три дні Чигирин, нераз підходив до Кременчуга, розбив два карні відділи.

Отаман Перенко,

бувший старшина української армії (бувший полковник).

Склад відділу 300 чоловіка піхоти з одною гарматою. Виключно з місцевого елєменту. Коло 40 чоловіка старшин. Підтримують селяне Канівського повіту а по части і Золотоношського на Полтавщині.

Військова діяльність: виступає завсіди разом з отаманом Струком.

ЧЕРНИГІВЩИНА.

Отаман Довгаленко,

бувший старшина добровольчої армії.

Склад відділу: 300 чоловіка піхоти, є скоростріли.

Більшість місцеві люди. Коло 20 старшин. Є перебіжчики з червоної армії. Підтримують селяне з повітів Остерського, Чернигівського, Козелецького і Ніжинського. Військова діяльність: завсіди добре зорґанізовані виступи. Іноді відділ несподівано зникає. Зареґістровано в 4 місяцях напади на місто Козелець, Остер, Ніжин, ст. Бобрик і стація Бересоч. Розбито два совітські полки і відділ чернигівських курсантів.

Отаман Лошин,

бувший хорунжий української армії.

Склад відділу 1000 чоловіка піхоти з 30 скорострілами і 2 гарматами. Складаються з решток української армії, решток червоної армії та місцевих селян.

Має величезну популярність серед селян Чернигівщини. Відхилив всякі переговори з совітською владою.

Військова діяльність: захоплення міста Чернигова і Ніжина, захоплення стації Бахмач і Конотоп, зареґістровано 14 випадків розгрому продовольчих відділів і знищення 3 карних відділів.

ВОЛИНЬ.

Отаман Тютюник,

молодший, був. старшина української амрії.

Склад відділу: 400 чоловіка піхоти, 250 кінноти і 4 гармати. Виключно з решток української армії.

Підтримують селяне повітів Проскурівського, Летичівського і Старо-константинівського і має піддержку назовні.

Військова діяльність: Зареґістровано 12 випадків боротьби з продовольчими відділами, 5 випадків знищення карних відділів і постійне руйновання залізничого шляху. В кінці лютого 1921. р. був оточений між Старо-Константиновом і Бердичевом і сильно розбитий. Рештки по части перейшли кордон, по части перейшли в північнім напрямі.

ПОДІЛЛЯ.

Отаман Подоляка,

бувший старшина української армії.

Склад відділу 400 чоловіка піхоти з 8 скорострілами і одною гарматою. Рештки української армії.

Підтримують селяне повітів Винницького і Літинського і районів Жмеринки та Браїлова. Має підтримання назовні.

Військова діяльність: В лютім і марті 1921 вів успішний бій з 41 та 25. совітськими піхотними дивізіями, захопив стацію Жмеринка. Змусив штаб XIV совітської армії перейти в Умань.

Отаман Бабич.

Склад відділу 200 чоловіка піхоти з 6 скорострілами. Підтримують селяне повітів Могилівського і Ямпільського. За це совітськими карними відділами були спалені хутори Джурак, Березівка і Чорнівці.

Військова діяльність: знищення до останнього чоловіка трьох карних відділів, спалення совітських складів на стації Вапнярка, 7 випадків руйнування залізничого тору.

Отаман Голуб,

бувший старшина української армії, приїхав з Галичини в січні 1921. року в район Гайсина.

Склад відділу 700 чоловіка піхоти, 100 чоловіка кінноти, одна гармата. По части зі складу XI української армії. Більшість з місцевого селянського населення.

Підтримують селяне з повітів Гайсинського і Ольгопільського, защо спалені 3 хутори в районі Тульчина, має піддержку назовні.

Військова діяльнісь: захоплення Тульчина, Гайсина, стації Соколівки та стації Темківки. Знищення 4 карних відділів і залізниці Ч. К. на стації Івангород. Напад на радіо-стацію південного фронту на стації Вапнярка. Має звязок з отаманом Струком.

Отаман Василенко,

бувший урядник української армії, селянин Балтського повіту.

Склад відділу 150 чоловіка піхоти з двома скорострілами. При великих виступах збільшується до 500 чоловіка. Більшістю місцеві селяне.

Підтримують селяне з Писарівки, Оленівки, Буд, Лисничівки, Немирівки, Камянки, Крут, Христова і Піщанки. За допомогу пережили еґзекуцію Писарівка і Оленівка.

Військова діяльність: зареґістровано знищення совітського реквізіційного совєтського відділу коло стації Писарівка.

В кінці марта відділ перейшов до Херзонщини.

ХЕРЗОНЩИНА.

Отаман Сокіл,

дезертир совітської червоної кінноти.

Склад відділу 300 чоловіка піхоти, більшість з місцевих селян, які здезертирували з червоної армії.

Піддержують селяне повітів Ольгопільського, Ананіївського і Вознесенського.

Військова діяльність: в районі військової діяльности в селах зовсім не істнує совітська адміністрація. Зареґістровано 12 нападів на урядовців совітської адміністрації і два напади на продовольчі реквізіційні відділи.

Отаман Павлов.

Склад відділу 200 чоловіка піхоти. Є скорострілu. Всі дезертири з української совітської армії. Перший прояв військової діяльности почався 15 марта 1921, коли відділ зробив напад на Веселий Кут і перебив комісарів ремонтної комісії третьої кінної совітської армії.

Отаман Кущ,

бувший козак української армії з Нового Буга.

Склад відділу 200 чоловіка піхоти. Місцеві селяне. Підтримує населення Єлисаветградського повіту.

Військова діяльність: знищення залізниці Ч. К. на стації Долинській і знищення карного відділу.

Відділ був сильно розбитий коло Нового Бугу 14 -16 квітня. Розстріляно 60 чоловіка полонених, серед яких був помічник отамана бувший Матрос Митаренко.

ПОЛТАВЩИНА.

Отаман Шуба,

бувший підстаршина червоної совітської армії. Називає себе лівим соціял-революціонером.

Склад відділу 300 чоловіка піхоти, 200 чоловіка

кінноти, 4 гармати. Підчас великих виступів відділ доходить до 2.500 чоловіка. Частина дезертири з червоної армії, частина місцеві селяне.

Підтримують селяне майже всіх повітів Полтавщини і тому відділ зявляється безкарно в ріжних частинах ґубернії.

Військова діяльність: зареґістровано напади на міста Полтаву, Лохвицю, Гадяч, Миргород, Кобиляки, 6 нападів на продовольчий відділ, 28 випадків руйнування залізничого шляху і розгромлення відділу червоних курсантів, висланих з Полтави.

Отаман Сокира (?).

Склад відділу 400 чолока піхоти, виключно селяне Переяславського повіту.

Військова діяльність: зареґістровано напад на стацію Яготин і 7 нападів на продовольчі відділи. 22. квітня відділ був окружений і до чиста знищений.

ХАРКІВЩИНА.

Отаман Бурлака.

Склад відділу 400 чоловіка піхоти, дезертири з червоної армії.

Підтримують селяне повітів Чугуївського, Волчанського та Купянського.

Військова діяльність: 5 нападів на продовольчі відділи. 8 випадків знищення совітської адміністрації. По звіту ч. 41, відділ тимчасово перейшов на Вороніжчину.

Отаман Сірошапка,

бувший вахмістр, дезертир червоної армії.

Склад відділу 400 чоловіка піхоти, одна гармата. Основне ядро дезертири червоноармейці 80-90 чоловіка. Інші місцеві селяне.

Підтримують селяне Ізюмського повіту.

Військова діяльність: зареґістровано 3 напади на карні відділи.

Відділ був сильно розбитий на початку лютого і з того часу великих наступів не робить.

Отаман Литвиченко,

бувший комісар пятого продовольчого відділу.

Склад відділу 50 чоловіка піхоти.

Оперує в районі Старобільського повіту, 7 нападів на дрібні відділи совітської армії.

КАТЕРИНОСЛАВЩИНА.

Отаман Махно,

бувший учитель. Уродився в Гуляй-Полі.

Штаб: Начальник Штабу бувший сотник Василів, начальник розвідки бувший поручник Сидорів-Павлович, комендант бувший матрос Кійко, начальник конвою „батька Махна“ бувший матрос Лащенко. Комендант піхотного ударного відділу бувший матрос Ґура, начальник кінноти бувший вахмістр Довженко.

Склад відділу: Головне ядро 2.000 чоловіка піхоти, 600 кавалеристів, коло 80 скорострілів, 10 гармат, 2 автоброневики „Смерть — комуністам“ і „Батько — Махно“. При виступах число повстанців доходить до 12.000, з них 2.500 кінноти.

Підтримує все населення Катеринославщини.

В квітні вів боротьбу з кінною армією Буденного і частинами української совітської армії, винищено до ноги відділ червоних курсантів кількістю в 450 чоловіка коло стації Грушино.

Отаман Гладченко,

бувший осаул української армії.

Склад відділу 250 чоловіка піхоти і 9 скорострілів.

Підтримують селяне повітів Катеринославського і Верхне-Дніпровського.

Військова діяльність: зареґістровано 18 руйнувань залізничого шляху, 4 напади на карні відділи та розброєння 6 продовольчих відділів. Тримає звязок з Махном.

(Далі буде).

Досі надіслали купони із закупленої книжки Е. Чикаленка „Щоденник“.

(Продовження).

Чит. Просвіта, Біла 2653, Головка Василь, Львів 3698, Петро Особа, Людвиківка 2178, Лакуста Святослав 2119, Бандера Осип, Стрий 2642, о. Осип Петраш, Гороховина 2861, „Зоря“, Жовква 3648, Др. Евген Грицак, Перемишль 2944, Роменко Іван, Вільшаниця 2980, Михайло Флис, 2453, Олександер Довбенко, Грабів 2176, Др. Василь Лев, Львів 3695, О. Кисілевська, Коломия 2483, о. Пл. Карпінський, Островець 1876, Ромах Ярослав, Рогатин 3499, Хархаліс Микола, Львів 3961, Щербина Олександер, Франція 2064, Укр. Громада, Букар. 2894, Василь Проць, Яворів 1900, Н. Н 2595, М. Секретар, Прага 2381, Просвіта, Франція 3963.

Щераз прохаємо надіслати купони найдальше до дня 1. серпня 1932.

Дня 5. вересня 1932. відбудеться вильосовання нагород.

Змагання за нагороду „Червоної Калини"

„Краєвий біг на впростець".

В неділю, 8 травня ц. р. відбулося у Львові одно з чільних змагань краю: біг на впростець за мистецтво Українського Спортового Союзу.

Неодин із старих вояків пригадав собі ті старі часи, коли перебігав через поля, рови, дротяні засіки в погоні за ідеалом.

Пригадалося це, коли ми побачили, як густим роєм вибігли із мети молоді наші спортовці. Перебігали

Ґрупа учасників бігу на впростець.

4,5 км. через довколичні доріжки, рови і подавалися до мети. Довгим шнурком долітали до мети; перший прийшов Сліпко (УССК) в часі 16 мін. 42,2 сек. перед, 2) Дашкевичем (УРСК), 3) Матвійчуком (УССК), 4) Полотнюком (УССК), 5) Левицьким (УССК). Стартувало 19 змагунів.

Нагороду „Червоної Калини" одержало Т-во „Український Студентський Спортовий Клюб" у Львові, що переміг 37 пунктами. На другім місці станув У.Р.С.К. 22 п.

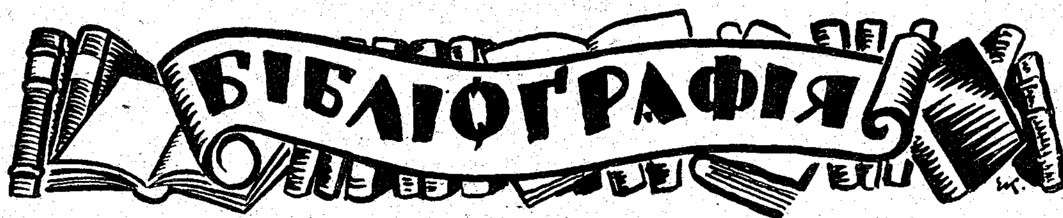
3) Сокіл — Клепарів 17 п. 4) Сокіл — Стрий 9 п. 5) Плай 6 п.

Переможець Сліпко добув мандрівну нагороду „Нового Часу".

Нагорода „Червоної Калини" за краєвий біг на впростець.

В змаганнях жінок, в бігу на впростець на 1 км, перемогла Федаківна (УССК) 2) Струмінська (Стріла). 3) Кос (Плай). Стартувало 9 змагунок.

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

(Продовження).

Галан Володимир, др Стрілецький Клич. „Нац. Думка". Прага. 1927, ч. 7-8, ст. 25-27.

Геринович В. Лист з поля бою. „Вістник Союза Визв. Укр." Відень, 1917, ч. 6 (136), ст. 90-93.

1916. Вплив війни.

Гижа Іван, др. Страсний тиждень 1920 р. „Літ. Черв. Кал." Львів, 1930, ч. 5, ст. 7-8.

III. бриґада на Херсонщині.

Ґіжовський Володимир. Із київських споминів 1917-1918 рр. „Календар Громади" на 1924 р. Львів, 8, ст. 153-156.

Полонені гал. старшини у Самарі. Київ і „Гол. Рада Українців Галичини, Буковини й Угорської України". Початок СС. Бої у Київі.

Г. П. Похід УГА. на Київ. „Гром. Думка". Львів, 1920, ч. 116.

Г. П. У. Г. Армія і большевики. „Гром. Думка". Львів, 1920, ч. 119.

Ґудз Михайло. Военні пісні. Коломия. 1916, 8, ст. 16. Накл. автора.
Гуляй І. др. Десять літ тому. 1918. Спомин з боїв за свободу Львова. „Іл. Календар Канад. Українця" на 1928 р. Вінніпеґ, Ман, 1928, в 8, ст. 165-172.
Зима 1918/19.
Гуляй І. др. Десять літ тому. 1918. Спомини з боїв за свободу Львова. „Прерія", Канад. Альманах. Вінніпеґ Ман, 1928, 4, ст. 101-108.
Зима 1918/19.
Генерал Бертельмі. „Стрілець". Станиславів. 1919, ч. 12.
Генерал-четар УГА. Арнольд Вольф. „Укр. Прапор". Віденъ, 1924, ч. 17.
Біоґрафія з портр.
Ген. А. Вольф. „Календар Черв. Кал." на 1926 р. Львів, 1925. 8, ст. 142-143.
Біоґраф. нарис.
Ген.-хор. Галкин. „Залізний Стрілець". Каліш. 1921, ч. 63.
Огл. діяльности 1920-21.
Ген.-хор. Галкин. „Лицарі і мученики" Ів. Зубенка. Збірник II. Каліш, 1923, в. 8, ст. 30-32.
1920-1922.
Генерал Греков. „Україна". Камянець н/П. 1919, ч. 31.
Неґативна і злобна оцінка.
Генерал Греков. „Укр. Козак". Жмеринка. 1919, ч. 43.
Греков як Нач. Вожд Гал. Армії і яка з того шкода.
Генерал Денікін про своє відношення до української справи. „Нова Рада". Львів, 1920, ч. 65, ст. 2-3.
Генерал Віктор Курманович. „Укр. Прапор". Віденъ. 1919, ч. 15, ст. 2-3.
Біоґрафічний нарис.
Генерал Віктор Курманович. „Стрілець". Борщів. 1919, чч. 48, 50: Життєписи вождів Укр. Армії. II.
Біоґрафічний нарис.
Генерал Михайло Омелянович Павленко. „Стрілець". Борщів. 1919, ч. 44: Життєписи вождів Укр. Армії. I.
Біоґрафічний нарис.
Ген.-хор. Олександер Меркурович Пилькевич. „Укр. Сурмач". Щипіорно-Каліш, 1922, ч. 38.
Докладний біоґрафічний нарис.
Генерал-хор. Олександер Меркурович Пилькевич. „Наша Зоря". Каліш, 1922, 8, ч 28, ст. 28.
Некрольоґ.
Генерал-хорунжий В. А. Сінклер, начальник Ґенер. Штабу. „Наша Зоря". Ланцут. 1921, ч. 5, ст. (13): Наші військові керовники.
Біоґрафічний нарис.
Ґенерал-четар Мирон Тарнявський. „Стрілець". Камянець н/П. 1919, ч. 53: Життєписи вождів Укр. Армії.
Біоґрафічний нарис.

(Далі буде).

ХТО ЗНАВБИ про долю МИКОЛИ МОТИ, стрільця УГА, що був в 1918-1919 рр. державним курієром в Стрию, по переході за Збруч перебував при Харчовім Складі в Камянці Под., опісля в Деражвні, а вкінці мав бути хорий в шпиталі в Харкові в 1920 р., зволить повідомити його дружину Марію Мота в селі Лісневичах, п. п. Пустомити.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

IV. річник / Число 6. / Червень 1932.

*

ЗМІСТ

Редагують: *Лев Лепкий* і *В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*
Друкарня ОО. Василіян у Жовкві